

Περιεχόμενα

- 1 **Εισαγωγή: Η Κυπριακή Ταυτότητα Χωρίς Πλαίσια.**
- 2 **Νεοκυπριακή ταυτότητα και εκπαίδευση - Α.Μ. Καζαμία.**
- 3 **Η Κυπριακή ταυτότητα είναι γέννημα των ιστορικών εμπειριών αυτού του τόπου. (Α. Παναγιώτου)**
- 4 **Επίλογος: Η Ιστορική μνήμη πάντα επιστρέφει.**

Από την στιγμή που για πρώτη φορά η ανθρωπότητα άγγιξε αυτή τη γη και από τις μακρινές εποχές που ο άνθρωπος ίδρωσε για να την αναγεννήσει, από 7 χιλ. χρόνια π.Χ. αυτή η χώρα άρχισε να επιγράφει το όνομα της στην ιστορία: ΚΥΠΡΟΣ.

Αυτό είναι το νησί, η Κύπρος, που τώρα βλέπουμε, αναγνωρίζουμε και ξέρουμε. Πορτοκαλέωνες, ζάμπου με ουτάρι, αμπέλια, κτίρια από πορτοπέτρα, κτίρια με Γοτθικές αψίδες, τεμένι, εκκλησίες, στίτια με προεξέχοντα κιάσια, παράθυρα, κήποι με γιασεμιά, τσιμεντένια στίτια με γεράνια και λουλούδια· οι ενετικοί, οθωμανικοί και βρετανικοί θηρεοί μέσα στους δρόμους· τα αγρινά, τα γαϊδούρια και πρόσφατα τα αυτοκίνητα· γέροι που επιδείχνουν ελφές, χαλλούμια στα πανηγύρια και τις αγορές της Παρασκευής· παιδιά που πουλάνε γιασεμιά, ορυχεία και αργότερα εργοστάσια· πόλεμος και θάνατος παντού ξανά, η ζωή πάλι, και τελικά τα σακιά από άμμο στα σύνορα, οι κατασκοπευτικοί σταθμοί των Βρετανών, ραντάρ, πολιορκίες.

Ενώ μπαίνουμε στον 21ο αιώνα, ζούμε επίσης μέσα από τους απόμακρους, πολύ απόμακρους αιώνες. Ωστόσο δεν το αντιλαμβανόμαστε.

Χιτιτίτες, Αιγύπτιοι, Ασκάδες, Δωριείς, Πέρσες, Φοίνικες, Ασσύριοι, Άραβες, διήλθαν από το νησί έγινε η φωλιά των πειρατών και η αγορά των νέγρων. Έζησε τη δόξα των Ελληνιστικών, Ρωμαϊκών και Βυζαντινών περιόδων. Υπήρξαν εποχές που τίτλος ιδιοκτησίας παραχωρήθηκε στους Ασσιζιανούς, τους Ενετούς, τους Οθωμανούς και τους Βρετανούς.

Κι' έτσι η Κύπρος έγινε ΚΥΠΡΟΣ. Ενώ όλοι αυτοί οι «ταξιδιώτες» έκτιζαν τα φρούρια τους, μήπως οικοδομούσαν στην πραγματικότητα την ΚΥΠΡΟ και εμάς:

Μεχμέτ Γιασίν

Εναλλακτικές Κυπροκεντρικές εκδόσεις

Έδρα: Αρχαία Αμαθούντα

Ο στόχος αυτών των εκδόσεων είναι η προώθηση ενός διαλόγου για την κυπριακή ιστορία, κουλτούρα και καθημερινή ζωή. Πιστεύουμε ότι για να μπορέσουν οι Κύπριοι να δημιουργήσουν επιτέλους τη δική τους ιστορία σ' αυτό το νησί που ήταν, και θα είναι πάντοτε, μια γέφυρα πολιτισμών, πρέπει να συνειδητοποιήσουμε τον πλούτο της ιστορίας και του πολιτισμού μας. Όχι να τα ακρωτηριάζουμε και να τα θάβουμε για να βολευτούν οι εθνικές ιστορίες του καθενός. Η κρυφή γοητεία αυτού του νησιού είναι ο πλουραλισμός του. Και είναι αρκετά μεγάλο για να μπορέσουν να ζήσουν όλοι - Έλληνες, Κύπριοι, Τούρκοι, Μαρωνίτες, Αρμένιδες, Λατίνοι και ότι άλλο προκύψει.

Η Κυπριακή ταυτότητα Χωρίς Πλαίσια

Τα δυο κείμενα που ακολουθούν θα έπρεπε κανονικά να είχαν δημοσιευτεί την άνοιξη του 1992 μετά την εκπομπή Χωρίς Πλαίσια της 7ης Απριλίου στην οποία εμφανίστηκε ο Αντρέας Παναγιώτου και δήλωσε ότι νοιώθει Κύπριος και όχι Έλληνας. Αυτά τα κείμενα με τη μορφή ενός διαλόγου συνεχίζουν τη συζήτηση που έγινε σε εκείνη την εκπομπή για την Κυπριακή ταυτότητα. Το μεν κείμενο του κ. Καζαμία αμφισβητεί την ουσία αλλά και εκφράζει ανησυχίες για τις συνέπειες της ύπαρξης της κυπριακής ταυτότητας, ενώ το κείμενο του κ. Παναγιώτου τεκμηριώνει την ιστορικότητα της κυπριακής ταυτότητας και με τη σειρά του αμφισβητεί τη δήθεν φυσική ιστορική συνέχεια του Ελληνισμού στην Κύπρο παρουσιάζοντας τις εθνικές/πολιτιστικές ταυτότητες σαν ιστορικά συγκεκριμένα, κοινωνικά φαινόμενα.

Το ότι αυτή η συζήτηση δεν έγινε την περασμένη άνοιξη παρά την πρό(σ)κληση του κ. Παναγιώτου είναι ενδεικτικό της ατμόσφαιρας που επιβλήθηκε τότε. Μετά από 32 χρόνια ανεξάρτητου βίου η κοινωνία δε φαίνεται να έχει δημιουργήσει ακόμα τους αναγκαίους μηχανισμούς αντίστασης στην πνευματική τρομοκρατία. Την άνοιξη του 92 η κυπριακή κοινωνία βρέθηκε αιχμάλωτη και άφωνη μπροστά σε μια ανερχόμενη εκστρατεία λογοκρισίας από τους νεοεθνικόφρονες του Ελληνισμού. Είναι καιρός, πιστεύουμε, η κυπριακή κοινωνία να αρχίσει να διεκδικεί έμπρακτα και ενός άλλου είδους ανεξαρτησία, πέρα από την πολιτική. Την ανεξαρτησία του λόγου και της συνείδησης απ' τις ελίτ της εξουσίας που χρησιμοποιούν τον «Ελληνισμό» (ή τον «Τουρκισμό») σαν τον κυρίαρχο λόγο για να κρατούν τους κύπριους σε κατάσταση αποικιοκρατούμενου πληθυσμού.

Γιατί αυτό που αποκάλυψαν ξεκάθαρα οι αντιδράσεις και η λογοκρισία που επιβλήθηκε στις κυπροκεντρικές απόψεις την περασμένη άνοιξη, ήταν ότι ο «νεοελληνισμός» στην Κύπρο δεν είναι μόνο μια πολιτιστική ταυτότητα - που είναι βέβαια απόλυτα σεβαστή σαν τέτοια - είναι ταυτόχρονα και ο λόγος της εξουσίας. Η δήλωση «η Κύπρος είναι ελληνική» δεν εκφράζει την κοινωνία - αντίθετα επαναλαμβάνεται με τόσο πάθος **γιατί πρέπει να επιβληθεί** στην κοινωνία. Και είναι ακριβώς γι' αυτό το λόγο που η κυπριακή ταυτότητα δημιουργεί τόσο φόβο στους κρατούντες ώστε να προσπαθούν να την εξορκίσουν με κάθε τρόπο - με την παραπληροφόρηση, τη λογοκρισία, τις απειλές. Γιατί η Κυπριακή ταυτότητα, σ' αυτή την συγκεκριμένη ιστορική στιγμή, εκφράζει την **αίσθηση αξιοπρέπειας των κυπρίων** - την επιθυμία τους να καθορίσουν μόνοι τους τη ζωή τους χωρίς να νοιώθουν οι φτωχοί επαρχιώτες συγγενείς σε μια αποικία του εθνικού κέντρου (είτε Αθήνα, είτε Αγκυρα λέγεται). Είναι ταυτόχρονα και η ιστορική συνέχεια μιας καταπιεσμένης εκδοχής της κυπριακής ιστορίας που βλέπει την Κύπρο σαν **ένα μωσαϊκό πολιτισμό με κοινούς αγώνες των καταπιεσμένων ενάντια στις ελίτ.**

Η Κυπριακή ταυτότητα σήμερα έχει διαμορφωθεί σαν ο κατ' εξοχήν αντι-εθνικιστικός λόγος στην Κύπρο μια και διεκδικεί μια γεωγραφική και ιστορική ταυτότητα που είναι κοινή τόσο για τους Ελληνόφωνους όσο και για τους Τουρκόφωνους. Και επειδή ακριβώς αμφισβητεί την ηγεμονία του εισαγόμενου εθνικιστικού λόγου (που για 100 χρόνια τώρα κρατά την κοινωνία αιχμάλωτη στο επίπεδο του νηπιού ή της αποικίας), αποτελεί και ένα **λόγο αντίστασης στην εξουσία**. Είναι γι' αυτό ακριβώς το λόγο που η καταδική και οι τελετές εξορκισμού της κυπριακής ταυτότητας απ' το κράτος, τους εκπρόσωπους της εξουσίας και τους δημοσιογράφους (οι δημοσιογράφοι του ΡΙΚ λ.χ. απαίτησαν από μόνοι τους την κατάργηση της εκπομπής «Χωρίς Πλαίσια» δεν θα έπρεπε να ξενίσουν. Όλοι αυτοί (όπως και ο Έλληνας πρέσβυς) υπερασπίζονται την ιδεολογία που νομιμοποιεί την εξουσία τους απέναντι στους κυπρίους. Αυτούς τους ηθικούς που δεν μπορούν καν να μιλήσουν «κανονικά» ελληνικά που «δεν ξεχνούν» ούτε τα ελληνικά εμβλήματα της 15ης του Ιούλη ούτε τις μόνιμες παρεμβάσεις του Τουρκικού και Ελληνικού κράτους στην Κυπριακή κοινωνία. Που δεν ξεχνούν ούτε την συμβίωση ούτε τους κοινούς αγώνες Ελληνόφωνων και Τουρκόφωνων, ούτε τους νεκρούς συνδικαλιστές που δολοφονήθηκαν απ' τους εθνικιστές και των δυο κοινοτήτων. Είναι αυτή τη μνήμη και αυτή την εμπειρία που πρέπει να εξορκίζει η εξουσία στο όνομα του εθνικού κινδύνου.

Τα κείμενα αυτά δημοσιεύτηκαν για πρώτη φορά τον Αύγουστο και το Σεπτέμβριο του 1992 στην εφημερίδα «Φιλελεύθερος» και αποτελούν μέρος ενός γενικότερου διαλόγου που έγινε στην εφημερίδα με αφορμή ένα άρθρο του Νεοκυπριακού συνδέσμου για την εκπαίδευση.

**ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΚΥΠΡΟΚΕΝΤΡΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΦΘΙΝΟΠΩΡΟ 1992**

Νεοκυπριακή ταυτότητα και Εκπαίδευση

Του καθηγητή κ. Ανδρέα Μ. Καζαμία

Αντεπιστέλλοντος Μέλους της Ακαδ. Αθηνών

ΟΙ ΘΕΣΕΙΣ και οι απόψεις που ο Νεοκυπριακός Σύνδεσμος έχει πρόσφατα εκθέσει (βλέπε «Φιλελεύθερος», 21.6.92) για την «εκπαίδευση των παιδιών της Κύπρου», κυρίως σε ό,τι αφορά στην «πολιτική» τους διαπαιδαγώγηση (την πολιτικοποίηση), με έμφαση στη διαμόρφωση μιας μη «ελληνοκεντρικής» Κυπριακής ταυτότητας, προκαλούν ιδιαίτερο ενδιαφέρον, ακόμη και πρόσκληση. Και αυτό, όχι μόνο για την αποκλειστικά Κυπριακή τους σημασία, αλλά και για τις ευρύτερες επιστημονολογικές τους αξιώσεις και παραδοχές. Αξίζει, λοιπόν, να μελετηθούν, να σχολιαστούν και να αξιολογηθούν.

Στο εν λόγω κείμενο υπάρχουν πολλά σημεία με τα οποία ο κοινός ή ακόμη και ο ενημερωμένος αναγνώστης θα μπορούσε εκ πρώτης όψεως να συμφωνήσει. Ίσως κι αυτός θα θεωρούσε ορισμένα δρώμενα αντιφατικά και ασυμβίβαστα με τον περιβαλλόμενο χαρακτήρα του Κυπριακού κράτους. Προφανώς ένα πολυκοινωνικό, πολυεθνικό, πολυθρησκευόμενο, πλουραλιστικό κράτος δεν είναι εύκολο να εδραιωθεί και να σταθεροποιηθεί όταν η εκπαίδευση που προσφέρει (δηλ. ο κατεξοχήν νομιμοποιητικός ιδεολογικός μηχανισμός του) είναι ιδεολογικά σωβινιστική υπέρ της μιας εθνότητας / κοινότητας έστω κι αν αυτή αποτελεί την πλειοψηφία των κατοίκων, και σε βάρος των άλλων εθνοτήτων / κοινοτήτων έστω κι αν αυτές αποτελούν εθνικές μειονότητες. Ούτε και δημιουργούνται οι απαραίτητες ιδεολογικές προϋποθέσεις για τη συνοχή ενός βιώσιμου ανεξάρτητου πλουραλιστικού έθνους - κράτους όταν η παιδεία που παρέχεται είναι κατά το πλείστον ετερόχθονη και ελάχιστα αυτόχθονη και εθνοκεντρική. Γι αυτό οι επισημάνσεις που κάνουν οι Νεοκύπριοι για ορισμένες αδυναμίες, ατέλειες και αντιφάσεις στην εκπαιδευτική πολιτική της χώρας και στην παιδευτική κουλτούρα που διέπει το οικείο κυπριακό σύστημα, δεν μπορούν να αγνοηθούν. Εύκολα, όμως, θα μπορούσαν να διορθωθούν, χωρίς καν να τεθεί θέμα υπερεθνικής Κυπριακής ταυτότητας. Διδακτικά βιβλία, λοιπόν με περισσότερα στοιχεία που να τονίζουν την Κυπριακή ιδιαιτερότητα και που αφορούν ιδιαίτερα τον Κύπριο πολίτη/μαθητή (π.χ. περισσότερα για την Κυπριακή ιστορία, την Κυπριακή λογοτεχνία και την Κυπριακή πολιτιστική παράδοση), απάλειψη των ιστορικών ανακρίβειών και υπερβολών και των μειωτικών σχολίων για τα άλλα θρησκευόμενα, ευαισθησία και λεπτότητα στις αναφορές που γίνονται για τις

άλλες εθνότητες και τα άλλα θρησκευόμενα, κ.ο.κ.

Οι θέσεις, όμως, και οι απόψεις των Νεοκυπριών αγνοούν ορισμένες ιστορικές πραγματικότητες και ιδιαιτερότητες που συλλογικά προσδίδουν μια ιδιομορφία και μια διαφορετική φυσιογνωμία στο Κυπριακό φαινόμενο και το Κυπριακό κράτος. Παράλληλα, βασίζονται εν μέρει σε αμφιλεγόμενες παραδοχές και αξιώσεις σχετικά με το ρόλο, της εκπαίδευσης / του σχολείου στη διαμόρφωση κρατικής οντότητας και εθνικής ταυτότητας. Αυτό καθιστά την προβληματική του θέματος πιο πολύπλοκη απ' ό,τι φαίνεται.

Η έννοια και θεσμός του Κυπριακού κράτους

Βασική προϋπόθεση για μια γόνιμη συζήτηση και αξιολόγηση

αυτού του θέματος/προβλήματος είναι η αποσαφήνιση της έννοιας και του θεσμού του Κυπριακού «κράτους», πράγμα που δεν επιχειρούν να κάνουν οι Νεοκύπριοι. Φαίνεται, πρώτον να αποδέχονται άκριτα μια γενική, απόλυτη και καθοριστική έννοια του τι είναι σύγχρονο κράτος, χωρίς να λαμβάνουν υπόψη τους ότι η έννοια Κράτος είναι πολυειδής και άρρηκτα συνδεδεμένη με τη μορφή του κοινωνικού σχηματισμού στον οποίο λειτουργεί. Φαίνεται περαιτέρω να ερμηνεύουν ως τέτοιου είδους κράτος είτε το Κυπριακό πολιτικό - θεσμικό σχήμα που διαμορφώθηκε μετά από την αποικιοκρατία (συγκεκριμένα με τη συνθήκη της Ζυρίχης), είτε το «παραμορφωμένο» θα λέγαμε, σχήμα κράτους που είμαστε σήμερα...

Όμως, το Κυπριακό κράτος στην ιδρυτική του μορφή ήταν νεότευκτος τύπος με σημαντικές ειδοποιούς διαφορές από άλλους καθιερωμένους τύπους. Επεξηγούμε ότι το θεσμικό πλαίσιο για

την άρθρωση του Κυπριακού κράτους στηρίχτηκε στην **a priori** αναγνώριση της ύπαρξης δυο διαφορετικών κοινοτήτων με διαφορετική γλώσσα και θρησκεία, με διαφορετικές ιστορικές καταβολές και παραδόσεις, με διαφορετική παιδεία, και με διαφορετική εθνική ταυτότητα.

Επιπλέον, οι δυο θεσμικά αναγνωρισμένες κοινότητες, όπως προαναφέρθηκε, ταυτιζόταν με εξίσου ρητά αναγνωρισμένες και ιστορικά βαθεία ριζωμένες εθνικές ταυτότητες ή «εθνότητες»-την Ελληνική και την Τουρκική. Με πάντοτε, όμως, την υπεροχή της Ελληνοκυπριακής πλειοψηφίας. Συνεπώς, το νεοϊδρυθέν Κυπριακό κράτος, όπως θεσμοθετήθηκε, **μόνο ως διοικητική τεχνοκρατική λειτουργική οντότητα** για τη διακυβέρνηση της χώρας, θα μπορούσε να νοηθεί ανεξάρτητα και υπεράνω των δυο ανισοδύναμων εθνικοκοινοτήτων. Πρέπει, νομίζουμε, να διαχωρίσουμε εννοιολογικά την ύπαρξη του **κράτους ως οντότητας**, από την ύπαρξη του **έθνους - κράτους** (Nation - State).

Το Κυπριακό κράτος σήμερα

Τώρα λόγω της πορείας των πραγμάτων όπως έχουν εξελιχθεί ως αποτέλεσμα της Τουρκικής εισβολής, βίας και κατάκτησης, το μετα-Ζυριχικό Κυπριακό κράτος έχει ουσιαστικά αλλοιωθεί και αλλάξει μορφή. Στην ανώμαλη κατάσταση, όπως διαμορφώθηκε μετά το 1974, και όπως επικρατεί σήμερα, χωρίς τη συμμετοχή των Τουροκυπριών, δεν είναι δυνατό να μιλάει κανείς για την ύπαρξη ενός πολυκοινωνικού ή διακοινωνικού και πολυεθνικού Κυπριακού κράτους, που να πλαισιώνεται και να αντλεί την εξουσία και την υπόσταση του από μια πλουραλιστική από την άποψη εθνότητας, θρησκείας, παραδόσεων, κ.τ.λ. κοινωνίας των πολιτών.

Με αυτές τις «αρχικές συνθήκες» και προϋποθέσεις, ποιο θα ήταν το όφελος της εκρίζωσης και της απομάκρυνσης της Ελληνοκυπριακής κοινότητας και παιδείας από τις Ελληνοκεντρικές τους καταβολές; Ένα τέτοιο ξερίζωμα ή αποστασιοποίηση μάλλον θα είχε φοβερά δυσμενείς επιπτώσεις: αποξένωση, ανιστορικότητα, πατρίδα χωρίς πλούσια πολιτιστική παράδοση, κ.τ.λ.

Κατά την άποψη μας, λοιπόν, χωρίς την εξομάλυνση της Κυπριακής κατάστασης και την μορφοποίηση ενός νέου τύπου Κυπριακού κράτους, οι θέσεις/απόψεις των Νεοκυπριών δεν

έχουν πραγματικό νόημα, και στην καλύτερη περίπτωση έχουν μόνο ακαδημαϊκό ενδιαφέρον. Ίσως, όμως, οι Νεοκύπριοι να έχουν υπόψη τους μια υποθετική μορφή κράτους, που θα απέρρευε από μια πιθανή λύση του Κυπριακού. Αλλά και το υποθετικό αυτό σενάριο θα παρουσίαζε κατά πάσα πιθανότητα ορισμένες **δομικές** ομοιότητες με το Ζυριχικό καθεστώς. Θα συνίσταται, για παράδειγμα, από ένα εξισορροπημένο θεσμικό σύστημα εξουσιών και αρμοδιοτήτων που θα στηρίζεται, όπως και στο μετα-Ζυριχικό κράτος στην **a priori** αναγνώριση της ύπαρξης των δυο κοινοτικών οντοτήτων, της Ελληνοκυπριακής πλειονότητας και της Τουροκυπριακής μειονότητας. Πάλιν, κατά πάσα πιθανότητα, θα αρθρωθεί ένα διαχειριστικό διοικητικό κράτος - θα υπάρξει δηλαδή **κρατική** οντότητα - όχι όμως ένα «Έθνος κράτος» (Nation - State), δηλαδή **εθνική κρατική** οντότητα.

ΑΣ ΥΠΟΘΕΣΟΥΜΕ, ότι τέτοια είναι η μορφή κράτους που οραματίζονται οι Νεοκύπριοι. Ούτως εχόντων των πραγμάτων, πως θα μπορούσε να διαμορφωθεί μια κυπροκεντρική ταυτότητα και, παράλληλα, πως θα μπορούσε η παιδεία εκπαίδευση να συμβάλει στην καλλιέργεια της; Ο μόνος τρόπος, κατά τη δική μας άποψη, θα ήταν είτε μέσω συναινετικών διαδικασιών (δηλαδή να το θέλουν και οι Ελληνοκύπριοι αλλά και οι Τουροκύπριοι) είτε μέσω επιβολής (δηλαδή να επιβληθεί από το νεότευκτο «κράτος» διά της βίας).

Η διεθνής ιστορική εμπειρία δε μας προσφέρει παραδείγματα μιας ατόφιας συναινετικής λύσης. Ακόμη και στη φαινομενικά συναινετική λύση λύση που παρουσιάζουν οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, υπενθυμίζουμε ότι η «Αγγλο» λεγόμενη, «λευκοκεντρική» Αγγλοσαξωνική κουλτούρα επιβλήθηκε σε μεγάλο βαθμό. Σ' αυτή την «Αμερικανοποίηση» των πολλών εθνοτήτων, που είτε εθελοντικά μετανάστευσαν και εγκαταστάθηκαν στις ΗΠΑ (όπως οι Άγγλοι, οι Ιταλοί, οι Μεξικανοί, οι Έλληνες κ.ά.), είτε ήταν γηγενείς κάτοικοι (όπως οι πραγματικοί «αμερικανοί Ινδιάνοι»), είτε μεταφέρθηκαν διά της βίας (όπως οι μαύροι Αφρικανοί σκλάβοι που αργότερα απελευθερώθηκαν) το Αμερικανικό κράτος χρησιμοποίησε τη δημόσια υποχρεωτική εκπαίδευση / το σχολείο ως μηχανισμό για την πρόωξη (την επιβολή θα λέγαμε) της Αμερικανικής ταυτότητας. Ιστορικό, όμως, και πιο κοντινό σε μας παράδειγμα επιβολής, μας προσφέρουν οι Νεότουρκοι (κατά την αρχή του 20ού αιώνα), και αργότερα ο Νεότουρκος Μου-

σταφά Κεμάλ Ατατούρκ. Σημειώνουμε, παρενθετικά, ότι η χρήση του όρου «Νεοκύπριοι» είναι άστοχη γιατί για τον Έλληνα συγκριτικό ιστορικό, τέτοιος «μεταφορικός» χαρακτηρισμός φέρνει στο νου τους Νεότουρκους και σε ορισμένα σημεία την πολιτική τους, πράγμα που δεν πιστεύω να είχαν υπόψη τους οι αυτοχειριασθέντες «Νεοκύπριοι». Είναι επίσης άστοχος χαρακτηρισμός γιατί εύλογα δημιουργεί και το ερώτημα: Πώς θα ονομάσουμε τους μη Νεοκύπριους; Παλαιοκύπριους;

Η πολιτική Ατατούρκ

Ας επανέλθουμε, όμως στο ιστορικό-συγκριτικό «παράδειγμα» διαμόρφωσης εθνικής ταυτότητας, μέσω επιβολής, του Νεότουρκου Ατατούρκ. Υπενθυμίζουμε ότι ο Ατατούρκ και ο συνεργάτης αποκήρυξαν το Οθωμανικό παρελθόν - τους βασικούς θεσμούς, τις αξίες και τις παραδόσεις που το συνέθεταν. Και συγκεκριμένα, αποκήρυξαν, ανάμεσα σε άλλα, το Σουλτανικό αυτοκρατορικό «κράτος», τη Μωαμεθανική θρησκεία ως θρησκευτικό θεσμικό σύστημα, την Οθωμανική εκπαίδευση και την ευρύτερη Οθωμανική παιδεία και κουλτούρα.

Αποκήρυξαν, παράλληλα, την οικουμενικότητα και την πολυπολιτισμική κοσμοπολιτική ιδεολογία των προηγμένων «νεο-οθωμανών». Εμφερόμενος από ένα λαϊκό (secular) **Τουρκοκεντρικό**, παρά Οθωμανικό - κεντρικό εθνικισμό, ο Νεότουρκος Ατατούρκ και οι οπαδοί του δημιούργησαν ένα δυτικό ευρωπαϊκού τύπου Τουρκοκεντρικό λαϊκό (Secular) «κράτος» τη λεγόμενη Τουρκική Δημοκρατία - από την οποία απέκλεισαν, άμεσα ή έμμεσα, την πλήρη συμμετοχή των φυλετικά μη Τουρκικών εθνοτήτων (στις οποίες συμπεριλαμβάνονταν και η Ελληνική μειονότητα). Για τη διαμόρφωση μιας «νεο-τουρκικής» ταυτότητας, το Τουρκικό έθνος - κράτος επέβαλε την εκμάθηση - μιας αλλοιωμένης Τουρκικής γλώσσας βασισμένης στο Λατινικό παρά στο Αραβικό αλφάβητο, και μια Τουρκοκεντρική παιδεία/εκπαίδευση. Μεταξύ άλλων, απαγορεύτηκε η διαδικασία της Μωαμεθανικής θρησκείας στα δημόσια σχολεία, και παραχαράκτηκε η Οθωμανική ιστορία και οι ιστορικές καταβολές των τούρκων ως έθνους - φυλής. Τα λίγα «μειονοτικά» λεγόμενα σχολεία, στα οποία συμπεριλαμβάνονταν όσα Ελληνικά είχαν παραμείνει κυρίως στην Κωνσταντινούπολη, ήταν πλέον υποχρεωμένα να διδάσκουν την Τουρκική γλώσσα, γεωγραφία και

ιστορία.

Τα δυο ιστορικά αυτά παραδείγματα από τη διεθνή εμπειρία - το «συναινετικό» και το «κατ' επιβολήν» - για την καλλιέργεια κρατικής - εθνικής ταυτότητας και οι προαναφερθείσες ιδιαίτερες του Κυπριακού κράτους πρέπει να προβληματίσουν τους Νεοκύπριους και ίσως να τους οδηγήσουν και στην επανεξέταση των θέσεών τους. Γιατί, κατά την άποψή μας, ούτε το ένα ούτε το άλλο παράδειγμα θα μπορούσαν να αποτελέσουν εφικτή ή επιθυμητή πορεία προς διευθέτηση του προβλήματος της Κυπριακής ταυτότητας. Το Αμερικανικού τύπου συναινετικό σενάριο προϋποθέτει την αμοιβαία αποδοχή και από τις δυο κύριες Κοινότητες μιας κοινής «Κυπριακής εθνικής ταυτότητας», καθώς και την πολιτική βούληση και τους τρόπους για τη σφυρηλάτηση και καλλιέργειά της. Και μια στοιχειώδης γνώση της Κυπριακής ιστορικής πραγματικότητας, και της σύγχρονης πολιτικής συγκυρίας θα μας οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι η συναινετική αντιμετώπιση του θέματος είναι εντελώς εξωπραγματική και ανέφικτη. Κύριο κώλυμα θα παρουσίαζαν οι Τουρκοκύπριοι οι οποίοι αυτή τη στιγμή εμμένουν σε μια απαράδεκτη ισοδυναμία εξουσιών και ουσιαστικά σε δυο αυτόνομες και «ισότιμες πολιτείες» (κρατίδια) στα πλαίσια ενός «ομοσπονδιακού» τύπου αδύναμου υπερκοινοτικού Κράτους.

Αποκηρύξεις

Ας πάρουμε τώρα το Νεοτουρκικού τύπου σενάριο για την αντιμετώπιση του θέματος. Τι επιβάλλεται να γίνει για την πραγματοποίηση του Νεοκυπριακού οράματος; Πρέπει, κατά τη δική μας κρίση, να αποκηρυχθεί και ο Ελληνικός και ο Τουρκικός παράγοντας και οτιδήποτε αυτός συνεπάγεται, δηλαδή, παραδόσεις, γλώσσα, θρησκεία κτλ., και ταυτόχρονα να αναζητηθεί και να διαμορφωθεί (στην πραγματικότητα να εφευρεθεί) μια γηγενής Κυπροκεντρική παράδοση και κουλτούρα. Πιθανόν οι Νεοκύπριοι να πιστεύουν ότι θα μπορούσε να συνφανθεί τέτοια γηγενής Κυπροκεντρική κουλτούρα από τα δυο κύρια ιστορικο-πολιτικά νήματα, το Ελληνικό και το Τουρκικό. Υποθέτουμε, περαιτέρω, ότι αυτή η συνθετική διεθνική κουλτούρα, θα μπορούσε, κατά τους Νεοκυπρίους, να αποτελέσει το γνωστό - πολιτιστικό πυρήνα για τη διά μέσου της εκπαίδευσης πολιτική διαπαιδαγώγηση των Κυπριοπαίδων.

Αλλά όπως λέει και μια Αγγλική παροιμία «The proof is in the pudding». Δηλαδή, οφείλουν οι

Νεοκύπριοι να μας αποδείξουν ότι η συνύφανση μιας διαπολιτιστικής Κυπροκεντρικής παράδοσης και κουλτούρας είναι όντως δυνατή, και συνάμα να μας υποδείξουν τουλάχιστον τα κύρια γνωρίσματα/χαρακτηριστικά της. Οφείλουν, περαιτέρω, να μας υποδείξουν πώς είναι δυνατό να μεταδοθεί αυτή η κουλτούρα μέσω του σχολείου και πιο σημαντικά, να μετουσιωθεί σε βιώσιμη υπερκοινοτική Κυπριακή εθνική ταυτότητα χωρίς κοινή γλώσσα, κοινή θρησκεία, κοινή «ιστορική μνήμη», εν ολίγοις, χωρίς κοινή «παράδοση». Και εδώ, ως μου επιτραπεί, να παραθέσω τα εύστοχα λόγια του Δημ. Γληνού για παράδοση, «ιστορική μνήμη», και γλώσσα - στοιχεία απαραίτητα κατά τη γνώμη μου, για τη διαμόρφωση και την καλλιέργεια μιας εθνικής ταυτότητας. Ο Γληνός μιλούσε για την Ελλάδα, αλλά η έννοια του λογισμού του εύκολα θα μπορούσε να επεκταθεί και για την Κύπρο:

Η «γλώσσα, ο θρύλος, η παράδοση, το έθιμο, το δίκαιο, η λαϊκή σοφία, η τέχνη, η λατρεία των προγόνων και γενικότερα η θρησκεία, έχουνε, για απαραίτητη δημιουργική προϋπόθεση την επιβίωση του χτεσινού μέσα στο σημερινό και την εξιδανίκευση του, την ύψωση του σ' επιταγή και κανόνα».

Και για την «ιστορική μνήμη», ο ίδιος στοχαστής προσθέτει:

«Η ιστορική μνήμη είναι καθολικό φαινόμενο στην ανθρώπινη κοινωνία... Σ' όλες τις ανθρώπινες κοινωνίες με τρόπους πολλούς και διάφορους τα περασμένα ζούνε στα τωρινά και το σήμερα παίρνει τη ζωή από το χτες».

Ρωτάμε λοιπόν, τους Νεοκύπριους; Ποιά θα είναι η μη Ελληνική και θα προσθέταμε, μη Τουρκική Κυπροκεντρική «ιστορική μνήμη» που θα επιδώξει να προσαγάγει και να καλλιεργήσει μέσω του σχολείου και των άλλων ιδεολογικών μηχανισμών του το νεοσύστατο Κυπριακό κράτος; Ποιό το περιεχόμενο της Κυπροκεντρικής «ιστορικής μνήμης», ποιά η Κυπριακή γλώσσα, ποιά η Κυπριακή πολιτιστική παράδοση που θα συνέβαλαν στη σφυρηλάτηση της επιδιωκόμενης «αυτόχθονης» Κυπριακής εθνοκρατικής ταυτότητας;

Επειδή ως συγκριτικός εκπαιδευτικός και ως Έλληνας της Κύπρου θεωρώ αυτό το θέμα σημαντικό από την επιστημονική και την εθνική Κυπριακή του σκοπιά, εύχομαι οι Νεοκύπριοι συνάδελφοι να θεωρήσουν τη δική μου άποψη αξία για τη συνέχιση του διαλόγου.

Καθηγ. **ΑΝΔΡΕΑΣ Μ. ΚΑΖΑΜΙΑΣ**

Αντεπιστέλλον Μέλος της Ακαδημίας Αθηνών
Αθήνα, Αύγουστος 1992

Η Κυπριακή ταυτότητα είναι γέννημα των ιστορικών εμπειριών του τόπου

Του κοινωνιολόγου **Αντρέα Παναγιώτου**

Η ΚΥΠΡΙΑΚΗ ταυτότητα παραμένει φαίνεται η ανομολόγητη πραγματικότητα του σήμερα στην Κύπρο - και ίσως το κλειδί για το μέλλον της. Αλλιώς δεν θα υπήρχε λόγος για τις υστερίες που παθαίνουν κατά καιρούς διάφοροι (κατά τα άλλα) ευγενείς Ελληνοπαθείς ή Τουρκοπαθείς με αυτό το φάντασμα που λέγεται «νεοκύπριοι» ούτε για τη λογοκρισία (σε στυλ ιεράς εξέτασης) που επιβάλλουν κατά καιρούς στις κυπροκεντρικές απόψεις. Φαίνεται ότι παρά τις τόσες αναγνώσεις πολλοί Ελληνοκεντρικοί - που θα έπρεπε να ξέρουν περισσότερο - δεν έχουν καταλάβει το στίχο του Βασίλη Μιχαηλίδη για την καταπίεση των ιδεών και της πολιτιστικής ταυτότητας:

«Το νιν αντάν να τρώει τη γη, τρώει τη γη θαρκείται / μα πάντα τζείνιο τρώεται, τζίαι τζείνιο καταλιέται»/

Η Κυπριακή ταυτότητα δεν πρόκειται να εξαφανιστεί με την καταπίεση, τη λογοκρισία και την παραπληροφόρηση. Απλά θα μείνει στα υπόγεια για ένα διάστημα. Άλλωστε δεν πρέπει να ξεχνούν ότι μια μέρα αποφασιστικής μεταλλαγής πολλών στον κυπροκεντρισμό, ήταν η 15 Ιουλίου 1974, όταν μερικοί άλλοι έλπιζαν ότι επιβάλλοντας τις γαλανόλευκες με τη βία θα έσβηναν την ιστορική μνήμη αυτού του τόπου.

Σ' αυτά τα πλαίσια το άρθρο του κ. Καζαμία (24-25/8/92) με το οποίο απαντά στις απόψεις του Νεοκυπριακού Συνδέσμου για την εκπαίδευση ήταν μια ευχάριστη έκπληξη. Πρώτον το άρθρο είχε σοβαρά επιχειρήματα δεμένα με μια εσωτερική δομή - κάτι στο οποίο δεν μας έχουν συνηθίσει τελευταία οι Ελληνοκεντρικοί που φαίνονται να ικανοποιούνται στην επανάληψη συνθημάτων, αφορισμών και απαιτήσεων να μιλούνε μόνο αυτοί. Και εδώ έγκειται και η δεύτερη έκπληξη: ότι ο κ. Καζαμία επιζητεί το διάλογο.

Θεωρώ τα επιχειρήματα του κ. Καζαμία σημαντικά και πέρα απ' την εκπαιδευτική πολιτική, γι' αυτό θα διευρύνω συνειδητά τη συζήτηση. Τα επιχειρήματα του είναι μια εκλειπτική και

αναλυτικά προσεγγισμένη παρουσίαση της Ελληνοκεντρικής άποψης για την κυπριακή ταυτότητα: ό,τι δηλαδή, είναι κάτι το «φτιαχτό» (αντί κάτι το «φυσικό», όπως το έθνος ας πούμε) το οποίο αν γίνει ηγεμονικό θα «επιβληθεί» στον πληθυσμό και θα οδηγήσει στον «αφελληνισμό» κ.ο.κ. Επιπλέον ο κ. Καζαμία απευθύνει μια ανοικτή πρόκληση η οποία αξίζει να απαντηθεί «Τι είναι η Κυπριακή ταυτότητα».

Το άρθρο που ακολουθεί επιχειρεί να κάνει δύο πράγματα:

α) Επειδή θεωρώ το άρθρο του κ. Καζαμία απ' τις καλύτερες εκφράσεις της ελληνοκεντρικής άποψης, κάνω μια προσπάθεια να το αναλύσω - να αναλύσω τις έννοιες και τις ρητορικές τεχνικές που χρησιμοποιεί, οι οποίες οδηγούν στην παραπλανητική και εκφοβιστική άποψη ότι η κυπριακή ταυτότητα θα «επιβληθεί». Η κεντρική αιχμή του δικού μου επιχειρήματος είναι ότι οι ρητορικές αντιπαραθέσεις στα ελληνοκεντρικά επιχειρήματα στηρίζονται σε μια ασαφή έννοια που αποφεύγουν μονίμως να προσδιορίσουν - την έννοια του έθνους. Διότι αν αναγκαζόταν να προσδιορίσουν το έθνος σαν πολιτιστική ταυτότητα (με τα σημερινά επιστημονικά δεδομένα και όχι αυτά του 19ου αιώνα) τότε θα αναγκαζόταν να παραδεχτούν ακριβώς το αντίστροφο: είναι η ελληνική και η τουρκική εθνική ταυτότητα που εισήχθησαν και επιβλήθηκαν στην Κύπρο - είναι αυτές οι εθνικές ταυτότητες που εκφράζουν το κράτος και την εξουσία σήμερα. Η Κυπριακή ταυτότητα αντίθετα είναι γέννημα των ιστορικών εμπειριών αυτού του τόπου.

β) Το δεύτερο μέρος του άρθρου προσπαθεί να προσδιορίσει την κυπριακή ταυτότητα σαν συνθετική και εισηγείται ένα πλουραλιστικό μοντέλο συνύπαρξης των πολιτιστικών ταυτοτήτων στην Κύπρο.

Μερικές φορές τα επιχειρήματα που ακολουθούν είναι γραμμένα σε έντονο ύφος. Ο στόχος δεν είναι να θιγεί κανένας. Αυτές οι απόψεις προσφέρονται σαν πρόσκληση για περαιτέρω διάλογο. Ειλικρινά πιστεύω ότι ο πό-

λεμος τον οποίο έχουν ανοίξει οι Ελληνοκεντρικοί διανοούμενοι στην Κυπριακή ταυτότητα καθυστερεί και δυσκολεύει ένα αναπόφευκτο διάλογο που θα μπορούσε να ήταν πολύ δημιουργικός και για τις δυο πλευρές. Η Σαλαμίνα και η Αμαθούντα συνυπήρξαν στην αρχαιότητα και θα συνυπάρχουν στο μέλλον όταν ο Ελληνοκεντρισμός στην Κύπρο αποβάλει τις εφηβικές ανασφάλειες που του επιβάλλουν να πρέπει να τα βλέπει όλα ομοιόμορφα και γαλανόλευκα. Η ζωή είναι πολύ πιο περιπλοκή από τα χρώματα μιας σημαίας.

Ο φόβος της κυπριακής ταυτότητας

1) Οι ρητορικές αντιπαραθέσεις: έθνος - κράτος και «τεχνητές» ταυτότητες: Ο κ. Καζαμία αφού αναγνωρίζει ότι η εθνικιστική προπαγάνδα στην εκπαίδευση δεν συνεισφέρει στην ειρηνική συμβίωση δυο κοινοτήτων με διαφορετικές γλώσσες και θρησκείες θέτει επί τάπητος τρία ασαφή εννοιολογικά ζητήματα (κατά τη γνώμη του) στην ανάλυση του Νεοκυπριακού Συνδέσμου:

α) Τι είδους κράτος θα στηρίξει το θεσμικό πλαίσιο της συνύπαρξης - συμβίωσης των δυο κοινοτήτων.

β) Ποιά μορφή προώθησης (συναινετική - επιβολή) πρέπει να ακολουθησει η δημιουργία και η εξαπλώση μιας «νεοκυπριακής» ταυτότητας - υποθέτοντας ότι αυτή η ταυτότητα μπορεί να βοηθήσει στη συνύπαρξη.

γ) Τι περιεχόμενο θα έχει αυτή η ταυτότητα;

Λέει χαρακτηριστικά ο κ. Καζαμία:

«Ρωτάμε λοιπόν τους Νεοκύπριους: Ποιά θα είναι η μη Ελληνική και θα προσθέταμε μη Τουρκική, Κυπροκεντρική «ιστορική μνήμη» που θα επιδίωξει να προάγει και να καλλιεργήσει μέσω του σχολείου και των άλλων ιδεολογικών μηχανισμών του, το νεοσύστατο κυπριακό κράτος;».

Αυτά τα τρία επιχειρήματα έχουν ένα εσωτερικό δομικό δεσμό το οποίο οδηγεί στην παραπάνω ερώτηση. Ο στόχος, νομίζω είναι να καταδειχθεί ότι η κυπριακή ταυτότητα είναι κάτι το φτιαχτό, που θα επιβληθεί από την εξουσία (από ένα «τεχνοκρατικό κράτος»). Αυτός ο στόχος επιτυγχάνεται με διάφορα - γνωστά θα έλεγα - ρητορικά σχήματα αντιπαραθέσεως.

Ας πάρουμε λοιπόν τη ροή των επιχειρημάτων του κ. Καζαμία. Αφήνοντας ασαφή (απ' τη δική του πλευρά) τον όρο έθνος και την ιστορική διαμόρφωση αυτού του φαινομένου στην Κύπρο (το γεγονός δηλαδή ότι είναι εισαγόμενο και ότι ουσιαστικά επιβλήθηκε στον παραδοσιακό κυπριακό πληθυσμό του 19ου αιώνα) ο κ. Καζαμία προχωρεί στη διατύπωση της θέσης ότι το κυπριακό κράτος της Ζυρίχης ή της ομοσπονδίας που θα έλθει (κάπως - κάποτε) θα είναι διεθνικό. Αφού δεν θα είναι έθνος - κράτος θα είναι τεχνοκρατικό - διαχειριστικό λέει ο κ. Καζαμία. Εδώ επιχειρείται η πρώτη ρητορική αντιπαραθεση: Έθνος - κράτος σαν δείγμα μιας φυσικής - ιστορικής εξέλιξης και τεχνοκρατικό κράτος σαν κάτι το ξένο, το αφύσικο, το αναγκαίο. Πίσω δηλαδή στο ευκαίριο και το έφικτο. Αυτή η αντιπαραθεση είναι φτιαχτή για δύο λόγους:

α) Υποθέτει ότι το έθνος - κράτος είναι μια φυσιολογική (χωρίς επιβλήση) εξέλιξη και δείχνει να αγνοεί ότι το έθνος κράτος είναι το κατ' εξοχήν τεχνοκρατικό κράτος.

β) Αποσιωπά το ότι το έθνος δεν είναι η μόνη (και ούτε καν η πιο δημοκρατική) μορφή έκφρασης της συλλογικότητας των πολιτών απέναντι σ' ένα τεχνοκρατικό κράτος. Η έννοια «λαός» είναι και πιο δημοκρατική και πιο εκφραστική της κυπριακής εμπειρίας.

Ο αδιευκρίνιστος τρόπος που χρησιμοποιείται ο όρος έθνος οδηγεί στη δεύτερη ρητορική αντιπαραθεση:

Πώς θα εμπειδωθεί μια κυπριακή ταυτότητα, ρωτά ο κ. Καζαμία, και εισηγείται δυο τρόπους - μοντέλα εμπέδωσης με δυο διευκρινιστικά παραδείγματα: το «συναινετικό» με τις ΗΠΑ και το μοντέλο της «επιβολής» με την Τουρκία σαν παράδειγμα. Η επιλογή και η πόλωση δεν είναι τυχαία βέβαια. Το συναινετικό ευκαίριο μοντέλο αποδείχθηκε, μας λέει ο κ. Καζαμία, ουτοπικό - τελικά οι ΗΠΑ δεν έχουν μια συναινετική ταυτότητα όπως διακηρύσσουν, αλλά μια λευκοκεντρική που επιβλήθηκε μέσα από διάφορους μηχανισμούς στους υπόλοιπους.

Αφού αυτό το μοντέλο είναι ανεφάρμοστο, λοιπόν, πάμε στο άλλο, αυτό της επιβολής - και το παράδειγμα εδώ (καθόλου τυχαίο βέβαια) είναι η Τουρκία - η βιαιότητα με την οποία οι νεότουρκοι και ο Αττατούρκ διαμόρφωσαν το τουρκικό έθνος απ' τα υπολείμματα της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Και έτσι δίπλα απ' το φόβο ότι ένα άψυχο τεχνοκρατικό κράτος θα

φτιάξει μια πλαστή ταυτότητα, προστίθεται τώρα και ο φόβος της «καίόμενης Σμύρνης». Διότι φυσικά ο κ. Καζαμίας θα μπορούσε να επιλέξει οποιοδήποτε άλλο παράδειγμα επιβολής εκτός Τουρκίας. Η τελευταία όμως λειτουργεί σαν σκιάχτρο κινδύνου, «αφελλητισμού» κλπ. Σ' αυτό το πλαίσιο εντάσσεται και το άστοχο σχόλιο ότι οι «νεοκύπριοι» έχουν προκλητικό όνομα γιατί θυμίζουν τον όρο «νεότουρκοι». Ο κ. Καζαμίας ασφαλώς γνωρίζει ότι η προσθήκη «νέο» είναι χαρακτηριστικό γνώρισμα του μοντερνισμού και ότι οι πρώτοι διδάξαντες στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου ήταν οι «νεοέλληνες». Αυτή η λογική και αυτά τα τεχνάσματα - αντιπαράθεσεις στη γενικότερη τους μορφή δεν είναι καθόλου άγνωστα τα τελευταία χρόνια στην κυπριακή κοινωνία. Εκφράζουν, θα έλεγα, τη νεοεθνοφροσύνη μετά τον εξευτελισμό της πρωταρχικής της μορφής το 74. Ας εξετάσουμε λοιπόν πιο προσεχτικά την εννοιολογική ασάφεια και τη ρητορική δομή.

2) Έθνος και Επιβολή. Όποιος κατοικεί σε γυάλινο σπίτι δεν πετάει πέτρες: Το σημείο ταμπού είναι και το κλειδί για τη διερεύνηση των ψεύτικων διλημάτων - το έθνος.

Το έθνος δεν είναι κάτι το αυτόνομο όπως το παρουσιάζει ο κ. Καζαμίας. Το έθνος αποτελεί μια συγκεκριμένη ιστορικά, πολιτιστική ταυτότητα που αναπτύσσεται στη μοντέρνα εποχή (και ιδιαίτερα τους δυο τελευταίους αιώνες) γύρω από ένα συγκεντρωτικό κράτος (ή την επιθυμία δημιουργίας ή ένωσης με ένα κράτος) και η οποία δημιουργεί την αίσθηση μιας φαντασιακής κοινότητας σε μια ομοιογενή (όσο το δυνατόν) κουλτούρα. Θα μπορούσε να αναφέρει κανείς διάφορες ποικιλίες ορισμών του έθνους, αλλά τα τρία στοιχεία που υπογραμμίστηκαν πιο πάνω (συγκεκριμένο ιστορικό γεγονός, ρεαλιστική ή φαντασιακή ταύτιση με ένα κράτος, ομοιογενεποίηση της κουλτούρας) αποτελούν ιστορικά γεγονότα, τα οποία δεν μπορούν πλέον να αμφισβητηθούν. Υπάρχει βέβαια και η μυθολογία των ίδιων των εθνών - ότι είναι βιολογικές κοινότητες με χιλιετηρίδες ιστορίας κλπ τα οποία δύσκολα πλέον γίνονται αποδεχτά. Η πρόσφατη κοινωνική έρευνα έχει δείξει αρκετά καθαρά, ότι ακόμα και τα ιστορικά έθνη της Ευρώπης, όπως η Γαλλία (απ' όπου άλλωστε ξεκίνησε και ιδέα του έθνους σαν πολιτιστικής ταυτότητας νομομοιοποίησης του Μοντέρνου έθνους - κράτους, μόλις πριν 200 χρόνια) αποτελείται από τουλάχιστον 1/3 απογόνους αλλοδαπών⁽¹⁾ και ότι η διαμόρφωση

του αγροτικού πληθυσμού απ' τις γλωσσικές, τοπικές, θρησκευτικές του ταυτότητες στην εθνική ταυτότητα του «Γάλλου» ήταν μια μακριά διαδικασία που κάλυψε ολόκληρο το 19ο αιώνα⁽²⁾.

Όπως εύστοχα το θέτει ο Ernest Gellner:

«Είναι ο εθνικισμός που δημιουργεί τα έθνη και όχι αντίστροφα... Η βασική αυταπάτη του εθνικισμού είναι αυτή... Ο εθνικισμός είναι η γενική επιβολή της υψηλής κουλτούρας (high culture) ενώ προηγουμένως οι λαϊκές κουλτούρες γέμισαν τις ζωές της πλειοψηφίας και σε μερικές περιπτώσεις ολόκληρου του πληθυσμού. Αυτό σημαίνει τη γενικευμένη διάχυση, μέσω των σχολείων, του ιδιώματος που καλλιεργείται/επιβλέπεται απ' την Ακαδημία που κωδικοποιείται για τις ανάγκες μιας ακριβούς γραφειοκρατικής επικοινωνίας. [Ο εθνικισμός] καθιερώνει μια απρόσωπη και ανώνυμη κοινωνία, όπου τα απομονωμένα, ανταλλάξιμα άτομα, κρατούνται μαζί λόγω αυτής της κουλτούρας που μοιράζονται⁽³⁾.

Κατά συνέπεια το έθνος - κράτος είναι όχι μόνο ένα τεχνητό δημιούργημα αλλά και το έθνος είναι η κατ' εξοχήν ιδεολογία του τεχνοκρατικού κράτους. Χρησιμοποίησα αυτό το απόσπασμα του Gellner διότι θεωρείται από τους κορυφαίους μελετητές σήμερα στον τομέα της εθνικής συγκρότησης. Θα μπορούσα να χρησιμοποιήσω και τον Max Weber⁽⁴⁾ που παρακολουθώντας την προσπάθεια της Γερμανίας και άλλων ευρωπαϊκών εθνών να συγκροτηθούν σε ενιαία σύνολα στις αρχές του αιώνα, έλεγε τα ίδια. Σήμερα βέβαια έχουμε στοιχεία και έρευνες σχεδόν απ' όλες τις κοινωνικές επιπτώσεις που τεκμηριώνουν αυτές τις απόψεις⁽⁵⁾.

ΕΚΑΝΑ αυτή τη σχετική εκτενή αναφορά ελπίζοντας να αποφύγουμε σ' αυτό το διάλογο τις φαιδρότητες της περασμένης άνοιξης (μετά την επίμαχη εκπομπή του «Χωρίς Πλαίσια» στην οποία εμφανίστηκε) όταν «γέμισε ο τόπος» από «κοινωνιολόγους» που στην άνεση του μονόλογου που τους παρείχε η λογοκρισία που απαίτησαν και εφάρμοσαν, βάφτιζαν τα κυριότερα ρεύματα της κοινωνικής επιστήμης «περιθωριακά» και τα ιστορικά γεγονότα «ανιστόρητες απόψεις».

Ας επιτρέψουμε στην ανάλυση του κ. Καζαμίας αν και η αναφορά στην εθνικιστική υστερία της περασμένης άνοιξης δεν ήταν τυχαία. Ήταν ένα δείγμα του πως λειτουργεί το έθνος και (δυστυχώς για την ιστορία του ελληνικού έθνους)

μερίδα των Ελλήνων διανοουμένων της Κύπρου.

Το έθνος λοιπόν, δεν είναι φυσικό φαινόμενο - ο κ. Καζαμίας άλλωστε με τις δυο αναφορές του στην εμπέδωση των εθνικών ταυτοτήτων στις ΗΠΑ και την Τουρκία αναγνωρίζει ότι τα έθνη φτιάχνονται - δεν γεννιούνται οι άνθρωποι με το έθνος στο γενετικό τους κώδικα. Αλλά αν στη Γαλλία έπρεπε να καταπιεστούν οι τοπικές ταυτότητες ή έστω να επιβληθεί πολιτιστικά η εθνική ταυτότητα γιατί να αρνιόμαστε ότι κάτι ανάλογο συνέβηκε και εδώ; Οι Ρωμηοί⁽⁶⁾ και οι Μουσουλμάνοι του 19ου αιώνα στην Κύπρο έμαθαν στον 20ό αιώνα δυο εισαγόμενες εθνικές ταυτότητες (την Ελληνική και την Τουρκική). Και αυτός ο διαχωρισμός ενθαρρύνθηκε απ' την πολιτική των Βρετανών αποικιοκρατών, ασχέτως αν το αρνιούνται σήμερα οι εθνικιστές. Είναι η αποικιοκρατία, ασχέτως αν το αρνούνται σήμερα οι εθνικιστές. Είναι η αποικιοκρατία που μετέτρεψε τα θρησκευτικά (όχι γλωσσικά ή βιολογικά) μίλλετ σε εθνικές ομάδες διοικητικά⁽⁷⁾. Και σ' αυτό βέβαια ταυτίστηκε με τους παραδοσιακούς θεσμούς εξουσίας (λ.χ. Την εκκλησιαστική ιεραρχία και τη μουσουλμανική ελίτ) που για δικούς τους λόγους προώθησαν το διαχωρισμό (όπως η διάλυση της κοινότητας των Λινοβαμβάκων, μιας αίρεσης που συνδυάζει στοιχεία τόσο του χριστιανισμού όσο και του Ισλάμ⁽⁸⁾). Αυτός ο διαχωρισμός που εμφανίζεται σήμερα σαν «φυσικός» ήταν ένα έγκλημα σε βάρος της Κύπρου και του πλούτου της ιστορικής, πολιτιστικής της παράδοσης. Οι δυο εθνικές ταυτότητες που εισήχθησαν στην Κύπρο διαχώρισαν ένα πληθυσμό που κατοικούσε για αιώνες σε μικτά χωριά με έντονη πολιτιστική αλληλεπίδραση, όπως μαρτυρούν βασικά στοιχεία στην κουλτούρα, όπως η κουζίνα, η λαϊκή αρχιτεκτονική, οι καθημερινές συνήθειες ή ακόμα και τα στοιχεία θρησκευτικής ανοχής και αλληλοσεβασμού. Ενός πληθυσμού του οποίου η ιστορία 3 αιώνων έχει πολύ περισσότερες στιγμές κοινών ταξικών αγώνων - ανεξαρτητής θρησκευτικών διαχωρισμών - ενάντια στις ελίτ (1765, 1804, 1833, 1948) απ' ότι ενδοκοινοτικών διαμαχών⁽⁹⁾. Και τα σχολεία, σαν μηχανισμοί εμπέδωσης των εισαγόμενων εθνικών ιδεολογιών και προβολής της άλλης κοινότητας σαν «προαιώνιου εχθρού», έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στο διαχωρισμό⁽¹⁰⁾.

Επιπλέον οι εισαγόμενες εθνικές ταυτότητες απέτρεψαν το γράψιμο και την κωδικοποίηση της κυπριακής διαλέκτου (η οποία θα μπορούσε

να εξελιχθεί σε μια ελληνογενή αυτόνομη γλώσσα και των δυο κοινοτήτων μια και τη μιλούσαν Χριστιανοί και Μουσουλμάνοι). Και είναι ειρωνικό να οδύρονται σήμερα οι Ελληνοκεντρικοί για την αναζήτηση η χρήση 3ης γλώσσας (όπως τα αγγλικά) όταν η ιδεολογία τους είναι υπεύθυνη για την καταστροφή της πιθανότητας ανάπτυξης μιας ενδοκυπριακής (και μάλιστα ελληνογενούς και ομηρικής) γλώσσας για την επικοινωνία των δυο κοινοτήτων. Βέβαια το πιο θλιβερό είναι ο πρακτικός διαχωρισμός που επιβλήθηκε μετά το 74 και του οποίου οι ρίζες πάνε πίσω στην απώλεια της ευκαιρίας αυτοκυβέρνησης το 1947 (πριν αρχίσουν οι δικαιοκοινωνικές συγκρούσεις) και στην υπονόμευση της Ανεξαρτησίας και της Δημοκρατίας από το 60 ως το 74. Και το θεωρώ χαρακτηριστικό της νοστορπίας που δημιουργεί ο εθνικισμός ότι ούτε ένα συγγνώμη δεν έχει ακουστεί για όλα όσα υπόφερε ο τόπος, ούτε και για την 15η Ιουλίου.

Φτάσαμε όμως εδώ που φτάσαμε. Οι εθνικές ταυτότητες είναι γεγονός στην Κύπρο. Ένας αιώνας εθνικής ιστορίας και εκπαίδευσης δεν ξεγράφονται και αν έχω επικεντρώσει την ανάλυσή μου στην κριτική το έκανα για την ισορροπία του ιστορικού απολογισμού μια και η εθνικιστική μινολογία είναι καθημερινή λιτανεία. Θα ήταν βέβαια παράβλεψη αν δεν αναφερθούν και τα θετικά, εκμοντερνιστικά στοιχεία που πρόσφεραν οι εθνικές ταυτότητες - και ιδιαίτερα τον αντιαποικιακό αγώνα που αποτελεί και την ηρωική στιγμή του Ελληνοκεντρισμού στην Κύπρο ιδιαίτερα στην περίοδο 1940-60.

3) Η έννοια του «κυπριακού λαού»: Αν μπορούμε να χωρίσουμε την πρόσφατη κυπριακή ιστορία σε 3 περιόδους θα μπορούσαμε να μιλήσουμε

α) για την παραδοσιακή εποχή της συμβίωσης που τελειώνει με τις αρχές αυτού του αιώνα -

β) με την περίοδο της επικράτησης των εισαγόμενων εθνικών οραμάτων που καλύπτει την περίοδο ως το 60

γ) και για την περίοδο της ανεξαρτησίας και της οριστικής διαμόρφωσης της μοντέρνας κυπριακής ταυτότητας.

Η Κυπροκεντρική τάση προσπαθεί να εκφράσει αυτή την τελευταία περίοδο μια ενοποιητική ταυτότητα δυο κοινοτήτων, που έχουν πια διαχωριστεί με γραμμές αίματος και που ωθούνται σε χειρότερες αντιπαράθεσεις από τον εθνικισμό. Παρά τις συνεχείς τραγωδίες

(αποτελέσματα μιας σχιζοφρενικής κατάστασης όπου ο εθνικισμός εξακολουθούσε να ηγεμονεύει με όνειρα από την Αθήνα και την Αγκυρα, σε μια ανεξάρτητη κοινωνία) έχει δημιουργηθεί και σαν όρος αλλά και σαν ταυτότητα πιστεύω, η έννοια του «Κυπριακού λαού». Ο «λαός» υπερβαίνει τις ενότητες, χωρίς να τις εξαλείφει. Ο όρος «λαός» είναι πολιτικός όρος κατ' εξοχήν.

Αναφέρεται στη συλλογικότητα των πολιτών, η οποία είναι η πηγή της κυριαρχίας/εξουσίας. Το κράτος διαχειρίζεται αυτή την εξουσία, αλλά ο λαός αποτελεί τον κριτή της τήρησης του κοινωνικού συμβολαίου. Αντίθετα το έθνος μπορεί να χρησιμοποιηθεί σαν μια αφαιρετική έννοια, η οποία να προσδιορίζει το κράτος σαν την πηγή και τον εκτελεστή - εφαρμοστή της εξουσίας/κυριαρχίας.

Φυσικά δεν μπορούμε να πάμε πίσω στη Ζυρίχη - ο εθνικισμός και οι μονοδιάστατες εθνικές ταυτότητες που δημιούργησε μας οδήγησαν από το διαχωρισμό της κοινωνίας στο διαχωρισμό του νησιού. Δεν θα εκπλαγούμε αν διάφοροι ονειρεύονταν ακόμα τη διπλή ένωση ή την οριστική διχοτόμηση. Η αγάπη του Ελληνισμού και του Τουρκισμού μπορεί (και το απέδειξε στο παρελθόν) να είναι πάνω απ' την αγάπη αυτού του συγκεκριμένου νησιού και των ανθρώπων του. Δεδομένου του διαχωρισμού μιλάμε πλέον για διζωνική ή δικαιονοτική ομοσπονδία. Ο στόχος ωστόσο της αντίληψης για ένα ενιαίο χώρο και λαό, βλέπει στο μέλλον. Η λύση θα είναι απλά το τέλος ενός βιαιουστρατιωτικού διαχωρισμού. Το όνειρο μιας ενωμένης Κύπρου (σαν χώρου και σαν ανθρώπων) περνά πάνω από τις πληγές που άφησαν δεκαετίες εθνικισμού.

Αρα δε μιλάμε για κυπριακό έθνος, αλλά για λαό - για την ώρα τουλάχιστον. Τα έθνη είναι μονοδιάστατες ενότητες και πολιτιστικές ταυτότητες και η κυπριακή εμπειρία κάθε άλλο παρά μονοδιάστατη είναι. Ο φόβος που δημιουργεί η κυπριακή ταυτότητα είναι διπλός σ' αυτά τα πλαίσια - είναι ο φόβος μιας πλούσιας ιστορικής παράδοσης που καταπίεστηκε απ' τον εθνικισμό (ο φόβος της μνήμης και του παρελθόντος) και ο φόβος του μέλλοντος, του νέου - μιας εποχής όπου την ιστορία μας θα τη γράφουμε εμείς εδώ και τώρα και όχι άλλοι για μας.

Οι εθνικές ταυτότητες είναι χρήσιμες ιδεολογίες για την εξουσία. Κάποιοι στο όνομα του

Ελληνισμού και του Τουρκισμού, έχουν εξουσία (πολιτική και πνευματική). Κάποιοι λ.χ. σήμερα χρησιμοποιούν τον Ελληνισμό σαν μέθοδο μάρκετινγκ για να χειραγωγούν μερίδα ψηφοφόρων, αναγνώστων, ακροατών κλπ. Η καταπίεση της έννοιας της κυπριακής ταυτότητας, η παραπλανητική παρουσίαση της σαν αφύσικης, ξένης, περιθωριακής κλπ είναι μια άμυνα των προνομιούχων όπως θα έλεγε και ο Max Weber. Είναι το έθνος που είναι ξένο και εξασαγόμενο και το οποίο προωθείται με τόσο πάθος από το κράτος που έφτιαξαν και επάνδρωσαν οι εθνικόφρονες του 60 και από την ελίτ των διανοουμένων που ήρθαν σπουδαγμένοι από την Αθήνα και την Αγκυρα. Η κυπριακή ταυτότητα είναι γέννημα αυτής της κοινωνίας, αυτού του χώρου, αυτής της γης. Και αυτοί που την φοβούνται αντιστρέφουν την πραγματικότητα.

ΕΙΝΑΙ ειρωνικό οι Ελληνοκεντρικοί και οι Τουρκοκεντρικοί που προώθησαν μια πολιτιστική ισοπέδωση των ενδογενών κουλτούρων της Κύπρου, να μιλούν για μελλοντική επιβολή της Κυπριακής ταυτότητας. Όποιος κατοικεί σε γυάλινο σπίτι, δεν πετάει πέτρες.

Ένα πλουραλιστικό μοντέλο για την κυπριακή ταυτότητα

1) Εθνική (National) και εθνικιστική (ethnic) ταυτότητα: Ελληνες, Τούρκοι, Κύπριοι: Η κυπριακή ταυτότητα για ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού της Κύπρου δεν είναι κάτι που θα δημιουργηθεί, είναι ήδη μια πραγματικότητα. Αυτή την πραγματικότητα την παραδέχονται και πολλοί Ελληνοκεντρικοί, οι οποίοι είτε προσπαθούν να εξορκίσουν το φαινόμενο με την καταπίεση και τη λογοκρισία είτε το αναφέρουν με έντονα και συχνά παραπλανητικά χρώματα. Χαρακτηριστικό της δεύτερης αντιμετώπισης είναι και η πρόσφατη ανταπόκριση του Χ. Μιχαηλίδη στην «Ελευθεροτυπία των Αθηνών στις 24 Ιουλίου.

«Ο Γιώργος Θεοχάρους είναι από εκείνους (και είναι πολλοί) που πιστεύουν ότι για όλα τα κακά της Κύπρου ευθύνονται οι Ελληνες, κατά πρώτον λόγον, και οι Αγγλοαμερικάνοι κατά δεύτερο. Παραδέχεται δε ανοικτά ότι εγώ, ως Έλληνα, δεν θεωρώμαι αδελφός, εν αντίθεση με κάποιον Τουρ-

κούπριο με τον οποίο λέει, αισθάνεται ότι τον συνδέουν περισσότερα πράγματα».

Θα ήταν βέβαια πιο δίκαιος και ακριβής ο κ. Μιχαηλίδης (αν ήθελε πραγματικά να δώσει μια εικόνα της κυπροκεντρικής ταυτότητας) αν τονίζε την αντιπάθεια και προς τον Ελληνοκεντρικό και προς τον Τουρκοκεντρικό εθνικισμό, αλλά το άρθρο του γενικά έχει τα στοιχεία της καρικατούρας και της προκατάληψης. Τονίζω απλά το γεγονός ότι αναγνωρίζει το μέγεθος του λαϊκού αισθήματος - «σαν και αυτόν υπάρχουν πάρα πολλοί στην Κύπρο. Τόσοι πολλοί, μάλιστα, που θα ήταν ανοησία μας να μη λάβουμε υπόψιν τα όσα λένε, τα όσα πιστεύουν».

Το φαινόμενο της Κυπριακής ταυτότητας είναι υπαρκτό και ούτε περιορίζεται σε μια παράταξη ούτε στη δικιά μας κοινότητα. Άλλωστε είναι ο κύριος Όζκιουρ που δήλωσε πρόσφατα στην Αγκυρα «Μητέρα Πατρίδα για μένα είναι μόνο η Κύπρος».

Τίθεται βέβαια το ερώτημα τι είδους ταυτότητα είναι η κυπριακή αν δεν είναι εθνική; Όπως ανάφερα και πιο πάνω ο κύριος πόλος αναφοράς της στο συλλογικό επίπεδο είναι ο «κυπριακός λαός», μια έννοια που περιλαμβάνει και τις δυο κοινότητες. Δεν αποτελεί ωστόσο μόνο πολιτική ταυτότητα - είναι και πολιτιστική. Κατ' αρχήν βρίσκεται σε αντιπαράθεση με την Ελληνική και την Τουρκική εθνική ταυτότητα. Έχουμε να κάνουμε ουσιαστικά με τρεις ταυτότητες σ' αυτό το νησί - Ελληνική, Τουρκική, Κυπριακή. Οι δυο πρώτες είναι εθνικές (national) η τρίτη θα μπορούσε να αποκληθεί εθνοστική (ethnic) - ένας όρος που χρησιμοποιείται τα τελευταία χρόνια στις κοινωνικές επιστήμες για να περιγράφει πολιτιστικές ομάδες, κοινότητες ή υποκοινοτήτες οι οποίες με βάση κάποια κοινά πολιτιστικά, γεωγραφικά ή ιστορικά στοιχεία διεκδικούν αυτονομία από το έθνος-κράτος που τις περιβάλλει ή καταπιέζει⁽¹⁾. Η βασική διαφορά μεταξύ εθνικής (national) και εθνοστικής (ethnic) είναι δομική: τα έθνη (nations) είναι συγκεντρωτικά πολιτικά και ισοπεδωτικά-ομοιογενοποιητικά πολιτιστικά φαινόμενα, ενώ οι εθνοστικές ομάδες (ethnic groups) διεκδικούν πολιτιστική αποκέντρωση. Στην κυπριακή περίπτωση η κυπριακή ταυτότητα διεκδικεί μια πολιτιστική αυτονομία απ' τις εθνικές ιδεολογίες των Αθηνών και της Αγκυρας και μια πολιτική αποκέντρωση/ανεξαρτησίας απ' τα εθνικά κέντρα. Η κυπριακή ταυτότητα μ' αυτή την έννοια

είναι απάντηση στην εξάρτηση και την ομοιογενοποίηση που προώθησαν οι δυο εθνικές ταυτότητες στην Κύπρο.

Είναι αναπόφευκτο, νομίζω, ότι για ένα χρονικό διάστημα αυτές οι τρεις ταυτότητες θα συνυπάρχουν στην Κύπρο. Το θέμα είναι τι ρόλο θα παίξει η κυπριακή ταυτότητα σ' αυτά τα πλαίσια. Εάν συνεχιστεί η καταπίεση και η λογοκρισία γύρω από την κυπριακή ταυτότητα και η καταστροφική διχοτομική λειτουργία του εθνικισμού κατά πάσα πιθανότητα θα εξελιχθεί σε εθνική. Ήδη οι σχέσεις της με την Ελληνική και την Τουρκική είναι ανταγωνιστικές λόγω της αντιμετώπισης της από τους οπαδούς των δυο εθνικών ταυτοτήτων. Αν συνεχιστεί η σημερινή κατάσταση δεν θα μου φανεί καθόλου απίθανο να κλείσει και η κυπριακή ταυτότητα τα σύνορα της απέναντι στον Τουρκισμό και τον Ελληνισμό και συνδυάζοντας τα στοιχεία της πολιτικής (λαός) και πολιτιστικής ταυτότητας (ethnic group) να μεταλλαχθεί σε έθνος με μια δικιά του ιστορική μυθολογία και με πολιτικό στόχο την πλήρη ανεξαρτησία της Κύπρου απ' την Ελλάδα και την Τουρκία. Αυτά τα τελευταία 30 χρόνια ανεξαρτησίας (έστω και περιορισμένης) είναι για ένα ιστορικό γεγονός που δεν μπορεί να εξαλειφθεί. Και όσοι ονειρεύονται διπλές ενώσεις και μόνιμες διχοτομήσεις, καλά κάνουν να το συνειδητοποιήσουν αν δεν θέλουν να βρεθούν στο μέλλον μπροστά σε ένα Κυπριακό αποικιακό κίνημα ενάντια στις «μητέρες πατρίδες». Οι χώρες της Βαλτικής είχαν μόνο 20 χρόνια αυτόνομου βίου σαν Δημοκρατίες - κράτησαν όμως αυτό το σύντομο βίο στη συλλογική μνήμη για τις δεκαετίες που ακολούθησαν παρά τις διεθνείς συγκυρίες και παρά τα όσα έλεγαν η σοβιετική εκπαίδευση και τα ΜΜΕ.

Αντί αυτής της ανταγωνιστικής σχέσης ωστόσο η κυπριακή ταυτότητα θα μπορούσε να διαμορφωθεί σαν ο συνδετικός κρίκος ανάμεσα στις δυο εθνικές ταυτότητες - σαν μια Μεταμοντέρνα πολιτιστική ταυτότητα που θα συνθέτει τις διαφορές και θα λειτουργεί σαν γέφυρα. Για να λειτουργήσει έτσι πρέπει να γίνει ηγεμονική, αλλά όχι με την επιβολή (η επιβολή είναι χαρακτηριστικό των εθνών και μόνο αν μεταλλαχθεί έτσι η κυπριακή ταυτότητα θα λειτουργήσει με αυτό τον τρόπο). Το μοντέλο που ταιριάζει στην κυπριακή ταυτότητα όπως αποδεικνύεται από 10,000 χρόνια ιστορία είναι ένα πλουραλιστικό μοντέλο αποδοχής του διαφορετικού σ' ένα μωσαϊκό κουλτούρων.

Χαρακτηριστικά της κυπριακής ταυτότητας

As μου επιτραπεί να οριοθετήσω (όπως εγώ βλέπω τουλάχιστον) τις ρίζες της κυπριακής ταυτότητας για να δείξω πως το πλουραλιστικό μοντέλο είναι η πεμπτούσια της κυπριακής εμπειρίας. Αυτό το μοντέλο δεν αναιρεί τον Ελληνισμό και τον Τουρκισμό σαν πολιτιστικές ταυτότητες - τους αρνείται όμως την ολοκληρωτική επιβολή με την οποία λειτουργούν σήμερα. Και όντως αν ο Νεοελληνισμός θέλει να είναι συνέχεια του Αρχαίου δημοκρατικού πνεύματος και του «Αγαπάτε Αλλήλους» του Χριστιανισμού δεν έχει τίποτα να φοβηθεί. Αν όντως, όπως ο Ν. Ορφανίδης «ο Ελληνισμός υπάρχει στο βαθμό της διάνοιξης ή επικοινωνίας με τους άλλους»⁽¹²⁾ τότε σε μια Κύπρο γέφυρα πολιτισμών ίσως γνωρίσει τη δεύτερη αναγέννηση του. Η αρχαία Σαλαμίνα έγινε δεύτερη Αθήνα σ' ένα νησί που εκτός από Έλληνες, κατοικούσαν αυτόχθονες Κύπριοι και Φοίνικες. Γιατί λοιπόν να μην μπορεί να επαληθευθεί το αρχαίο μεγαλείο;

Ποιά είναι λοιπόν τα συστατικά στοιχεία της Κυπριακής ταυτότητας που εμφανίζονται από τις κουβέντες του καφενέ έως τα κείμενα Ε/Κ και Τ/Κ διανοουμένων; Νομίζω ότι μπορούμε να διακρίνουμε 3 βασικά στοιχεία: την πρωταρχική ταύτιση με την Κύπρο σαν ενιαίο γεωγραφικό και ιστορικό χώρο, την οριοθέτηση της Κυπριακής εμπειρίας σαν γέφυρα ανάμεσα στην Ανατολή και τη Δύση με την ταύτιση με την Ανεξαρτησία και τους αγώνες για τη διατήρηση της.

α) Η πρωταρχική ταύτιση με το γεωγραφικό χώρο της Κύπρου: Για τους Κύπριους ο χώρος Κύπρος είναι «ιερός» και υπεράνω διαφορών γλώσσας ή θρησκείας. Ο τελευταίος όρος που προστέθηκε στο πολιτικό λεξιλόγιο σ' αυτό τον τομέα είναι ο όρος «κοινή πατρίδα».

Στη γενικότερη έννοια ο όρος εκφράζεται από το στίχο του Κυριάκου Μάτση:

«Να γιατί δεν γνοιάζομαι αν τη γη αυτή την ζουν Τούρκοι για Έλληνες. Εκείνο που έχει αξία είναι να τη ζουν αυτοί που την ποτίζουν με τον ιδρώτα τους και να περπατούν πάνω της ελεύθεροι διαφεντευτές της, κυρίαρχοι της».

Η ιστορική σημασία αυτής της ταύτισης με το χώρο του νησιού έγκειται σε μια ολική προσέγγιση της κυπριακής ιστορίας που δεν ακρω-

τηριάζει την ιστορική εμπειρία για να δικαιώσει την αρριότι θέση ότι η Κύπρος είναι Ελληνική ή Τουρκική. Η Κύπρος ήταν πάντα ένα μωσαϊκό κουλτούρων. Ο Ηρόδοτος λέει λ.χ. για τις εθνότητες στην Κύπρο στην αρχαιότητα.

«Άλλοι κατάγονται από τη Σαλαμίνα και τις Αθήνες, άλλοι απ' την Αρκαδία, άλλοι απ' την Κύνθο, άλλοι από τη Φοινίκη και άλλοι απ' την Αιθιοπία, όπως αυτοί οι ίδιοι οι Κύπριοι λεν»⁽¹³⁾.

Ο γεωγράφος Σκύλαξ τον 4ο π.χ. αιώνα αναφέρει ότι:

«Κατά την Κιλίκια είναι η νήσος Κύπρος και οι πόλεις σ' αυτήν είναι οι εξής: Η Σαλαμίς Ελληνική... η Καρπασία, η Κερύνεια, η Λάπηθος των Φοινίκων οι Σόλοι... το Μάριον Ελληνικές, η Αμαθούς αυτοχθόνες (αρχαίοι Κύπριοι). Υπάρχουν και άλλες στο εσωτερικό μη Ελληνικές»⁽¹⁴⁾.

Ο δε Γ. Λουκάς (ο οποίος είναι Ελληνοκεντρικός) αναφέρει στο λεξικό του: «Μαρτίνος δε ο Κρούταιος, ο αναμορφωτής των Ελληνικών γραμμάτων εν Γερμανία, λέγει, κατά τον Λακρούα ότι κατά τον 6ο αιώνα μ.Χ. εν Κύπρω ομιλείτο η Ελληνική, η Ιταλική, η Αρμένικη, η Χαλδαϊκή και η Αλβανική»⁽¹⁵⁾.

Ιστορικά η Κύπρος υπήρξε πάντα ένας χώρος πολιτιστικής συνύπαρξης και αλληλεπίδρασης. Γιατί να μην είναι και οι εμπειρίες των Μαρωνιτών, των Λατίνων και των Λινοβαμβάκων (για να αναφέρουμε μερικές κοινότητες μετά το 1000 μ.Χ.) σημαντικές στην αφήγηση, κατανόηση και ερμηνεία της κυπριακής ιστορίας; Δεν ήταν πάντοτε αυτές οι κοινότητες μειοψηφίας του 1-2% ή ανύπαρκτες όπως τώρα οι Λινοβάμβακοι (και δεν είναι άσχετοι οι σημερινοί «εθνικοί εχθροί» με τον περιορισμό αυτού του πολιτιστικού πλούτου του νησιού στον 20ό αιώνα).

Το κοινό όλων αυτών των εμπειριών είναι αυτός ο χώρος. Και η κυπριακή ταυτότητα απ' αυτό τον πλούτο αντλεί την ιστορική της δυναμική. Είναι τα σημάδια αυτής της μνήμης που έκαναν και κάνουν τις εισαγόμενες εθνικές ταυτότητες τόσο επισφαλείς και που γέννησαν απ' τη δεκαετία του 1920 τα πρώτα σημάδια κυπροκεντρισμού με τη μορφή της αντίστασης στον εθνικισμό ή με τον τοπικισμό.⁽¹⁶⁾

β) Η εμπειρία της πολιτιστικής γέφυρας: Η μνήμη ότι η Κύπρος δεν υπήρξε ποτέ μονοδιάστατη ιδιοκτησία μιας κοινότητας / ταυτότητας (που εκφράζεται και στη σημερινή θλιβερή εποχή με την παρουσία δυο κατά τα άλλα

ομοιόμορφων εθνικών λόγων να επιμένουν ότι η Κύπρος είναι ελληνική ή τουρκική) οδηγεί στη συνθετική ταυτότητα του Κύπριου η οποία αντιλαμβάνεται τον εαυτό της σαν γέφυρα ανάμεσα στον Τουρκισμό και τον Ελληνισμό σαν ακραίους πόλους.

Αυτή η σύνθεση που έχει ήδη τους Ε/Κ και Τ/Κ ήρωες της (που σκοτώθηκαν απ' τους εθνικιστές των δυο κοινοτήτων από το 58 ως το 74) μπορεί να αποτελέσει το κομβικό σημείο έλξης για να γίνει η Κύπρος μια πραγματική γέφυρα πολιτισμών ανάμεσα στην Ανατολή και τη Δύση. Και ίσως δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι η Κύπρος είναι το τελευταίο σημείο σύνδεσης ανάμεσα στην Ελλάδα και τη Τουρκία, δυο μοντέρνων εθνών - κρατών που γεωγραφικά ήταν για αιώνες (απ' την αρχαία εποχή) ενιαίο πολιτιστικό και πολύ συχνά διοικητικό σύνολο. Όπως δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι η συμβίωση των σημερινών «εχθρών - εθνών» στην Κύπρο ήταν για αιώνες όχι απλά αρμονική, όπως έχουμε αναφέρει, αλλά με έντονα παραδείγματα πολιτιστικής αλληλεπίδρασης και κοινών κοινωνικών αγώνων που φτάνουν ως το 1948.

Αυτά τα στοιχεία συνθέτουν την «κοινή μνήμη» και «παράδοση» τα οποία όμως αποκτούν σίγουρα νέο περιεχόμενο στα πλαίσια της ανεξαρτησίας. Γιατί τώρα δεν τίθεται πια μόνο το ζήτημα της πολιτιστικής συνύπαρξης. Τίθεται και το ζήτημα ότι επιτέλους μετά από 2500 χρόνια αποικιοκρατίας μπορούμε να διεκδικήσουμε μια θέση στον κόσμο σαν αυτόνομη κοινωνία - μπορούμε να «δημιουργούμε τη δικιά μας ιστορία» αντί να μας την επιβάλουν οι άλλοι. Και η εμπειρία της γέφυρας εκτός απ' τη δυνατότητα συνύπαρξης που παρέχει, μας δίνει και τη δυνατότητα να δημιουργούμε μέσα απ' την πρό (σ)κλήση της παρουσίας του άλλου - η ίδια η διαλεκτική των ιστορικών αντιθέσεων μπορεί να δημιουργήσει το «θαύμα» - την Κύπρο σαν πολιτιστικό κέντρο της Ανατολικής Μεσογείου.

Αυτή, πιστεύω, είναι και η ιστορική δυναμική των τάσεων για «επαναπροσέγγιση» που εκφράζεται περισσότερο απ' την προσπάθεια διάφορων ομάδων επαγγελματιών, απλών ατόμων καλλιτεχνών ή διανοουμένων για επαφή και ειλικρινή διάλογο ανάμεσα στις 2 κοινότητες, παρά απ' τις διακηρύξεις των πολιτικών.

γ) Ανεξαρτησία

Το 1960 αξίζει να εκτιμηθεί για αυτό που είναι: Ένα μοναδικό γεγονός στην κυπριακή ιστορία. Για πρώτη φορά μετά από 2500 χρόνια είχαμε

τη δυνατότητα να αυτοκυβερνηθούμε. Πρέπει βέβαια να σεβαστούμε τις εθνικές ιδεολογίες που κυριάρχησαν στον αντιποικιακό αγώνα παρά τα ιστορικά τους λάθη (διαχωρισμός, απώλεια ευκαιρίας αυτοκυβέρνησης το 47). Ήταν ιδεολογίες εκμοντερνιστικές και το ότι ήθελαν να προσαρτηθούν την Κύπρο σε άλλο κράτος ίσως να είναι κατανοητό στα πλαίσια των συγκεκριμένων δεδομένων της εποχής. Είναι όμως και αυτά μέρος της κυπριακής ιστορίας και αξίζουν το σεβασμό. Η απαίτηση όμως να είναι αυτοί οι αγώνες υπεράνω κριτικής είναι χαρακτηριστική της αυταρχικής νοοτροπίας του εθνικισμού.

Η ανεξαρτησία όταν έγινε εμπειρικό βίωμα αγκαλιάστηκε απ' την πλειοψηφία των κατοίκων της Κύπρου. Με τους Ε/Κ ήταν φανερό στο ανεξαρτησιακό κίνημα που αναπτύχθηκε γύρω απ' τον Μακάριο και ενάντια στη διπλή Ένωση. Και θα ήταν το ίδιο φανερό στους Τ/Κ αν οι εθνικιστές και των δυο πλευρών δεν αλληλοβηθούντα στο να τους κλείσουν στα γκέττο της TMT. Καθ' όλη τη διάρκεια της ανεξαρτησίας, αυτών των 30 χρόνων η διαπίστωση ότι μπορούμε να ζήσουμε ελεύθεροι χωρίς να είμαστε επαρχία κάποιου άλλου κράτους όπως τις προηγούμενες χιλιετίδες έχει γίνει υπαρξιακό βίωμα. Το πείραμα της ανεξαρτησίας πέτυχε - όχι μόνο οικονομικά αλλά και πολιτιστικά (στο βαθμό που το άφησε ο εθνικισμός). Θα αναφέρω χαρακτηριστικά το σχόλιο του Κυριάκου Χαραλαμπίδη για το τι ακολούθησε την ανεξαρτησία στον πολιτιστικό τομέα:

«Με τη στροφή που σημειώθηκε από τη μέρα της ανακήρυξης της Κυπριακής Δημοκρατίας, γνωρίσαμε μια επανάσταση στον πνευματικό τομέα που έχει τις διαστάσεις μιας ιμπρεσιονιστικής αντίληψης του κόσμου, μιας δίψας για ζωή, για κίνηση, για δημιουργία που αντιμάχεται στη στατικότητα και το ημίφως της περασμένης εποχής»⁽¹⁷⁾.

Η πραγματική ζωή όμως ήταν διαχωρισμένη απ' την επίσημη ιδεολογία του κράτους. Το σχολείο, ο στρατός, το κράτος επέμεναν να είναι ελληνικά (ή τουρκικά στους θύλακες) - η ζωή, η πραγματική ιστορική εμπειρία, ήταν κυπριακή. Η κυπριακή ταυτότητα είναι γέννημα αυτής της εμπειρίας και ο λόγος της που άρχισε να διαμορφώνεται μετά το 74 είναι κατ' εξοχήν ανεξαρτησιακός. Και θα γυρίζει πάντα στην περίοδο 60-74 για να αντλεί έμπνευση και οράματα. Και αυτά τα οράματα όπως και τότε έτσι και τώρα

και στο μέλλον θα είναι πλειοψηφικά - το πάθος για μια ενωμένη (όχι διχοτομημένη) ανεξάρτητη Κύπρο πηγάζει απ' αυτά. Το ότι σήμερα η φρασεολογία αυτών των οραμάτων (ανεξαρτησία, όχι στη διχοτόμηση) χρησιμοποιείται και απ' τους εθνικιστές είναι νομίζω χαρακτηριστικό.

3) Ένα πλουραλιστικό μοντέλο

Αυτά τα τρία στοιχεία της Κυπριακής ταυτότητας μπορούν όπως είπα και πριν, να μεταλλαχθούν σε εθνική ταυτότητα. Η μη ύπαρξη κοινής θρησκείας ή γλώσσας δεν εμπόδισε ούτε τους Ελβετούς, ούτε τους Βέλγους, ούτε την πλειοψηφία των Ινδών να νοιώθουν ότι ανήκουν σε ένα έθνος. Αλλά ειλικρινά πιστεύω ότι η πιο χρήσιμη λειτουργία της κυπριακής ταυτότητας θα ήταν ο ρόλος της γέφυρας και η διάχυση ανοχής απέναντι στο διαφορετικό και το ετερογενές και η πρόωση και διαφύλαξη της ανεξαρτησίας.

Αν είναι να αντλήσουμε ένα εκπαιδευτικό μοντέλο απ' αυτή τη σκιαγράφιση, το μοντέλο όπως είπα θα είναι πλουραλιστικό. Η κυπροκεντρική αντίληψη δεν έχει να φοβηθεί και την παραμικρή λεπτομέρεια της κυπριακής ιστορίας. Ό,τι συνέβηκε, ό,τι γράφτηκε, ό,τι βιώθηκε σ' αυτό το χώρο, μας ανήκει. Ξαν μνήμη και σαν υλικό για δημιουργία στο μέλλον. Τα σχολεία δεν πρέπει να πετσοκόβουν την ιστορία για να βολεύουν την ευθύγραμμη αντίληψη του κάθε έθνους. Ας μάθουμε, ή ας σεβαστούμε τουλάχιστον, όλες τις γλώσσες και τις διαλέκτους της Κύπρου. Είναι κακό να ξέρει κανείς ελληνικά και τουρκικά και να μην ντρέπεται να μιλά

την κυπριακή διάλεκτο;

Και ας ανοίξουμε τη συζήτηση των ιστορικών αφηγήσεων για το παρελθόν. Να παρουσιαστούν τα γεγονότα και οι κυριότερες θεωρίες για τη δομή της ιστορικής πορείας. Ο πλουραλισμός προϋποθέτει όχι απλά την ανοχή αλλά και την ελευθερία της έκφρασης, της γνώμης, της σκέψης. Ο κ. Καζαμίας έχει δίκιο ότι το συναινετικό μοντέλο αποδείχτηκε μη λειτουργικό στις ΗΠΑ. Δεν αναφέρει όμως ότι το νέο μοντέλο που αναπτύσσεται μετά τη δεκαετία του 60 είναι ακριβώς αυτό - το πλουραλιστικό που δέχεται τη διαφορά και προσπαθεί μέσα απ' το διάλογο να εμπεδώσει τη συνύπαρξη και να ερεθίσει δημιουργικές συνθέσεις.

Αν ήταν να διαλέξω ένα σύνθημα για μια κυπροκεντρική εκπαίδευση και πολιτιστική πολιτική θα δανειζόμουν μια κινέζικη φράση (που εξέφρασε και μια μικρή πολιτιστική άνοιξη στην Κίνα του 50):

Αφήστε 100.000 λουλούδια να ανθίσουν.

Και επειδή αρκετοί απ' τους νεοεθνικόφρονες διανοομένους (δεν εννών τον κ. Καζαμιά που δεν τον γνωρίζω πέραν του συγκεκριμένου κειμένου) ήταν τέως Μαιοίκοι, ελπίζω να δουν στη φράση ένα χέρι φιλίας. Μπορούν να διαλέξουν το διάλογο ή την αντιπαράθεση. Ελπίζω να είναι σοφότεροι απ' την περασμένη άνοιξη - και έτσι πιο κοντά στο πνεύμα των αρχαίων προγόνων που διεκδικούν.

Επιλεγμένη Βιβλιογραφία:

για την «οικοδόμηση των εθνών» και το διαχωρισμό των εθνιστικών ομάδων

Benedict Anderson, **Imagined Communities**, verso editions. Ernest Gellner, **Nations and Nationalism**, Cornell University Press. Leopold Kohn, **The breakdown of Nations**, e.p. Putton. N. Glazer and D.P. Moynihan, **Ethnicity: theory and experience**, Harvard Un. Press. Cynthia Enloe, **Ethnic Conflict and Political development**, Little, Brown and Company. Paschalis Kitromilides, **«Imagined Communities» and the Origins of the national question in the Balkans**, European History Quarterly, April 1989, Gerth and Mills, from Max Weber, Oxford University Press.

για την πολιτιστική ισοπέδωση/ομοιογενοποίηση και την καταπίεση των τοπικών κουλτούρων, γλωσσών και ταυτότητας

Frantz Fanon, **Black Skins, white Masks**, Grove Press. Alex Haley, **The autobiography of Malcolm X**. Άννα Φραγκουδάκη, **Γλώσσα και ιδεολογία**, Οδυσσεάς. Κώστας Λεοντίου, **Χρήσεις της Κυπριακής διαλέκτου και προεκτάσεις στην επικοινωνία σήμερα**.

Υποσημειώσεις:

- 1) Gerand Noiuel, *Le Creuset francais*, ed. du. Seuil, 1988.
- 2) Eugene Weber, *Peasants into Frenchmen*, Stanford Univ. Prew 1976.
- 3) Ernest Gellner, *Nations and Nationalism*, p. 57, Cornell university Press, 1983.
- 4) Max Weber, *structures of power in Essays in sociology*, ed. Gerth and Mills. Oxford university Press, 1981.
- 5) Βλέπε μεταδομική ανθρωπολογία και γλωσσολογία των διαλέκτων - social constructivist and contextualist theories of cultural identity - neo φρουδικές θεωρίες για τις σχέσεις του Εγώ με τον Άλλο στα πλαίσια του «Εθνικού Λόγου» κλπ.
Ανάμεσα στα τόσα κείμενα που έχουν κυκλοφορήσει αξίζει ιδιαίτερη μνεία το κλασσικό πα βιβλίο του B. Anderson «Imagined Communities».
- 6) Οι όροι Ρωμικός και Έλληνας παρά την πλαστή ταύτιση που έχουν σήμερα αναφέρονται σε δυο διαφορετικές πολιτιστικές ταυτότητες (με αντίστοιχες αναφορές στην Ορθοδοξία και τον αρχαίο πολιτισμό) που συγκρούστηκαν έντονα στη Βυζαντινή Περίοδο αλλά και κατά τη συγκρότηση του νεοελληνικού έθνους. Θα μπορούσε κάποιος να δει στοιχεία αυτής της σύγκρουσης στην εκκλησιαστική διένεξη των 2 Κύριλλων στην Κύπρο στις αρχές του αιώνα.
- 7) Για την φιλελληνική πολιτική των Άγγλων όσο η Κύπρος ήταν ακόμα νομικά μέρος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (και άρα οι Άγγλοι ήθελαν να ενθαρρύνουν μια τάση απαγκίστρωσης) βλέπε πολιτική-δηλώσεις Υπουργού Αποικιών Κίμπερλεϋ (διορισμένος από τον επίσης φιλέλληνα Γλαδστών), τις δηλώσεις Τσάρφαιλτ το 1907 (και την συνακόλουθη επιστολή στο Υπουργείο Αποικιών) καθώς και τις δηλώσεις, αντιφάσεις και υποσχέσεις του κυβερνήτη Στορς πριν την εξέγερση του 1931. Για την πολιτική του «διαίρει και βασίλευε» υπάρχουν άπειρες αναφορές που θα ήταν περιττό να αναφερθούν εδώ.
- 8) Για το ρόλο και την ευθύνη της εκκλησίας και των Χριστιανών ιδιώντων στη διάλυση αυτής της κοινότητας (μεγάλο

μέρος της οποίας προσχώρησε στον Μουσουλμανισμό και «ένιαν» Τουρκοκύπριο) βλέπε του, ιδιαίτερα συμπαθούς στους Έλληνοκεντρικούς, Έλληνα ιστορικού Ψυρούκη στο β' τόμο της Ιστορίας της Ελλάδας, και την αναφορά του Κώστα Κύρρη στο: «Η Κύπρος μεταξύ Ανατολής και Δύσης σήμερα» (1964)

9) Βλέπε «History of Cyprus» του G. Hill, «οι σχέσεις Ε/Κ-Τ/Κ» του Μ. Αττάλιδη στον τόμο «Κύπρος» των Τελεκίδη-Κρανιδιώτη, το άρθρο «Symbiotic element in the history of the two communities in Cyprus» του Κ. Κύρρη.

10) Για τη διαδικασία της σταδιακής εξάπλωσης του εθνικισμού των ελίτ και τη διαδικασία «εθνικού διαχωρισμού» (ethnic differentiation) μέσω των μηχανισμών της εκπαίδευσης, της εκκλησίας κλπ. βλ. το άρθρο του Π. Κιτρομηλίδη (From coexistence to confrontation. The dynamics of ethnic conflict in Cyprus» στον τόμο «Cyprus reviewed» του Μ. Αττάλιδη. Για τους «ιδεολογικούς πειθαναγκασμούς και την παιδαγωγική βία» στη δημοτική παιδεία βλ. Άννα Φραγκουδάκη. Τα αναγνωστικά βιβλία του Δημοτικού Σχολείου. Θεμέλιο 1979.

11) Για κλασσικά κείμενα βλ. «Ethnicity» of Glazer-Moynihan, and «Breakdown of Nations» of Leopold Koh. «Imagined Communities and the origins of the national question in the Balkans for devolution. Στα συγκεκριμένα ιστορικά πλαίσια θα μπορούσαμε να δούμε και τους άρους «Ελληνοκύπριος» - «Τουρκοκύπριος» σαν πρώτες μορφές εθνικιστικής ταυτότητας απέναντι στον Ελληνισμό και τον Τουρκισμό.

12) Νίκος Ορφανίδης, ο Ελληνισμός της Κύπρου και η Νεοελληνική Ταυτότητα, σελ. 26, περιοδικό Σύνταξη, τεύχος 31.

13) Κυριάκος Χατζηγιάννου, Η Αρχαία Κύπρος, εις τας Ελληνικάς πηγάς Τόμος Α', Λευκωσία, σελ. 72-73.

14) ο.π.

15) Γλωσσάριο Γεωργίου Λουκά, εκδ. ΚΕΕ, 1979, σελ. 18.

16) Θέσεις ΚΚΚ και εναντίωση στην εκλογική αποχή του «Εθνικού Συμβουλίου» - Επτάδικο.

17) Ομιλία του Κ.Χ. «Κυπριακή Λογοτεχνία της Εικοσαετίας 1960-80». Αναφέρεται στο βιβλίο «Ποιητική συνάντηση» - νεότεροι Κύπριοι ποιητές», εκδόσεις «Παρατηρητής».

για την Κυπριακή ιστορία

Wallace-orphanides, **Sources for the history of Cyprus**, Konos Press. Κυριάκος Χατζηγιάννου, **Η αρχαία Κύπρος εις τα Ελληνικάς πηγάς** εκδόσεις Ιεράς Αρχιεπισκοπής Κύπρου. Κώστας Γραϊκός, **Κυπριακή Ιστορία**, Sir George Hill **A History of Cyprus**, Cambridge University Press. Costas Kyrris, **History of Cyprus**, Nicosia.

Theodore Papadopoulos, **social and historical data on Population**. Paul Sant Cassia, **Religion, Politics and ethnicity during the Turkocrazia** (1571-1878)

M. Hakan Yavuz, **The evolution of ethno-nationalism in Cyprus under the ottoman and British systems**, Cyprus review.

Costas P. Kyrris, **Symbiotic elements in the history of the two Communities of Cyprus**, in Kypragos Logos.(Κυπριακός λόγος)

G.S. Georgiades, **Cyprus and the governorship of Sir Ronald Storrs**, Cyprus Research centre, Πλούτη Σεργά, **Κυπριακό-ευθύνες**, Γραμμή.

Michael Attalides, **Cyprus: Nationalism and International Politics**, St. Martin's Press. Peter Worsley-Paschalis Kitromilides, **small states in the modern world**, SOGEK.Peter Loizos, **The progress of Greek Nationalism in Cyprus**, essays in Honour of Lucy mair Athlone Press, 1974

Αρίστου Κάστη, **Από την Ανεξαρτησία στην Τουρκική εισβολή**, Παπαζήση. Γιώργου Λιλιγκά, **Πραξικόπημα: Το αποκορύφωμα και το τέλος μιας παραδοσιακής πολιτικής πρακτικής**, εντός των τειχών, 24. **Το πρόβλημα της ταυτότητας στην Κύπρο**, συνέδριο του Κ.Α.Ψ. (περιοδικό εντός των τειχών (16-17-18)

Nigazi Kizilyürek, **Ολική Κύπρος**, Λευκωσία.

Επίλογος: Η Ιστορική μνήμη πάντα επιστρέφει

Απάντηση βέβαια δεν ήρθε. Και δεν είναι πρωτοφανές. Υπάρχει μια μυστήρια τάση των εν Κύπρω «νεοελλήνων» να φοβούνται το διάλογο. Ή αντιλαμβάνονται το διάλογο σαν ένα παρατεταμένο μονόλογο - δικό τους. Τώρα που κλείνει αυτός ο κύκλος, με αυτή την έκδοση, είναι νομίζω σωστό να ειπωθούν και να αναλυθούν ορισμένα γεγονότα για την ίδια την επίμαχη εκπομπή και το τι ακολούθησε.

Πρίν γίνει η εκπομπή είχε γίνει μια έντονη προσπάθεια να βρεθεί κάποιος ιδεολόγος νεοεθνικόφρονας για να γίνει συζήτηση. Κανένας δεν δέχτηκε. Ένας, από το γνωστό κύκλωμα των νεοεθνικόφρονων της παλιάς Λευκωσίας, δέχτηκε αρχικά και μετά πρότεινε στον παρουσιαστή να έλθει μόνος του (αχ αυτός ο μονόλογος) και να βρει άλλον για το διάλογο. Τελικά τον μετάπεισαν και αυτόν. Υπήρχε δηλαδή μια οργανωμένη προσπάθεια να μη γίνει η εκπομπή. Διότι και το Δ.Σ. του ΡΙΚ επέμενε να γίνει διάλογος αν θα εμφανιζόταν κάποιος κυπροκεντρικός. (ενώ βέβαια οι Ελληνοκεντρικοί για 30 χρόνια τώρα δεν χρειάζονται κανένας να συζητήσει μαζί τους). Τελικά η εκπομπή έγινε μετά από επιμονή του παρουσιαστή. Μετά την εκπομπή έγιναν ακόμα 2 τηλεοπτικές εκπομπές σαν «απάντηση». Παρά το σημειμένο σκηνικό (προσκήθηκε ένας Έλληνας και ένας Ελληνοκεντρικός Κύπριος) η αποτυχία «απάντησης», αν όχι η γελοιοποίηση του Π. Πρόδρομου που από την μια υποστήριζε ότι δεν υπάρχει κυπριακή συνείδηση και από την άλλη επέμενε ότι έπρεπε να παρθούν μέτρα για ένα αντιμετώπιση της, δημιούργησε νέα «ελληνική» αγωνία. Αφού απέτυχε ο πρώτος μονόλογος επέβαλαν στον παρουσιαστή να καλέσει τον εκπαιδευτικό Κλεάνθη Γεωργιάδη να «απαντήσει». Ούτε εκείνη η εκπομπή λειτούργησε. Έφτασαν μάλιστα μερικοί στο σημείο να τηλεφωνούν στην εκπομπή και να «απαιτούν» να σταματήσει ο παρουσιαστής να «βασανίζει το γέρο» (που οι ίδιοι επέμεναν αρχικά να πάει να απαντήσει). Ο ίδιος ο κ. Γεωργιάδης δέχθηκε από την τηλεόραση την πρόκληση για δημόσιο διάλογο. Όταν, όμως, του τηλεφώνησε ο ραδιοσταθμός Άστρα και η Πράσινη Ηχώ στην Λεμεσό για να διοργανώσουν μια τέτοια συζήτηση αρνήθηκε. Το ίδιο και αρκετοί άλλοι νεοεθνικόφρονες. Κατά συνέπεια η αποφυγή (ή ο φόβος) του διαλόγου δεν είναι κάτι το νέο. Κάτι φοβούνται οι ιδεολόγοι της νεοεθνικοφροσύνης.

Οι διαμαρτυρίες μετά την εκπομπή που οργανώθηκαν κατά κύριο λόγο από το συγκρότημα ΔΙΑΣ (Σημερινή, Ράδιο πρώτο) και επεκτάθηκαν με τις δηλώσεις του Έλληνα πρέσβυ, ήταν αρκετά υποκριτικές. Οι απόψεις που έκφρασα όχι μόνο δεν τους ήταν άγνωστες αλλά αντίθετα αυτοί διαμαρτύρονταν μόνιμα για την εξάπλωση του «νεοκυπριακού φαινομένου». Όταν όμως ήρθε η στιγμή του διαλόγου προτίμησαν να απαιτήσουν την κατάργηση της πιο δημοφιλούς εκπομπής λόγου στην Κύπρο παρά να αντιμετωπίσουν μια ανοιχτή συζήτηση.

Οι παραποιήσεις ήταν πολλές και είναι άσκοπο να τις απαριθμήσει κανείς. Αξίζει όμως και μια σύντομη ανάλυση αυτό το «ξεοπάθωμα». Σίγουρα οι νεοεθνικόφρονες τα είχαν με τον παρουσιαστή (τον κ. Τάκη Χατζηγεωργίου) γιατί έκανε δυο εκπομπές για άτομα που εκτέλεσε η ΕΟΚΑ (ούτε καν αντιπάλους - μέλη της ΕΟΚΑ) και άρα «έβγαλε τα άπλυτα στη φόρα». Η αλήθεια δεν είχε και δεν έχει σημασία. Το είπαν πολλές φορές οι σύνδεσμοι αγωνιστών άλλωστε. Το θέμα είναι ότι δεν έπρεπε να ειπωθούν τέτοιες αλήθειες. Από την άλλη, ωστόσο, οι νεοεθνικόφρονες διακινδύνευαν σοβαρά πράγματα: όπως την περαιτέρω δημοσιοποίηση του θέματος (το οποίον έκαναν, παρά τη θέληση τους, τελικά). Υπό λογικές περιστάσεις θα το αγνοούσαν το θέμα ή θα περνούσε στα διστηλα. Τα πρωτοσέλιδα της Σημερινής ωστόσο σήμαιναν ότι υπήρχε συγκεκριμένη γραμμή. Αν υποθέσουμε ότι ο κ. Χατζηκωστής (ο ιδιοκτήτης του συγκροτήματος ΔΙΑΣ) ήθελε να «κτυπήσει» το ΡΙΚ γιατί το δικό του ραδιόφωνο (το Ράδιο πρώτο)

δεν πήγαινε καλά, βρισκόμαστε μπροστά στο δεύτερο πρόβλημα. Η εκπομπή, κατά τύχη, είχε γίνει την ίδια νύχτα που ανακοινώθηκε η πρώτη έκθεση Γκάλι που οδήγησε μετά στις συνομιλίες και στα περιγράμματα λύσης. Υπό λογικές περιστάσεις, λοιπόν, τόσο ο Χατζηκωστής όσο και οι νεοεθνικόφρονες έπρεπε να ακονίζουν τα μαχαίρια τους για το Γκάλι όχι για τον Αντρέα Παναγιώτου. Και όμως η έκθεση Γκάλι πέρασε στα ήπια για 2-3 βδομάδες ενώ όλοι ασχολούνταν με το «Χωρίς Πλαίσια». Κατά συνέπεια κάπου πρέπει να στόχευε (και κάποια βαθεία ελατήρια πρέπει να είχε) αυτή η υπερβολική εκστρατεία λογοκρισίας.

Τί ήταν λοιπόν που ενόχλησε; Σίγουρα δεν έκανα παράσταση για να πούμε ότι ήταν εντυπωσιακή. Αντίθετα ήταν μια ήπια συζήτηση με κύριο χαρακτηριστικό τη συνέπεια. Δηλαδή όσα είπα ξεκινούσαν και ήταν λογικές προεκτάσεις της δήλωσης «είμαι Κύπριος, όχι Έλληνας».

Αν κρίνω από τις θετικές αντιδράσεις που ήταν επίσης εντυπωσιακές - δεν είμαι συνήθως ο τύπος που τον σταματούν στο δρόμο για να του δώσουν συγχαρητήρια, να του κεράσουν καφέ, να του σφίξουν το χέρι - αυτό που πρέπει να ενόχλησε ήταν η πιθανότητα ταύτισης - έκφρασης. Η πιθανότητα, δηλαδή, να αποκτήσει αυτή η «εμπειρία χωρίς όνομα», η Κυπριακή συνείδηση, ένα όνομα στο δημόσιο λόγο. «Είμαι Κύπριος όχι Έλληνας». Ήταν ένας ακόμα, ή ίσως ο μεγαλύτερος φόβος των νεοεθνικόφρονων - να εκφραστεί δημόσια, να περάσει μέσα από τα φίλτρα της λογοκρισίας που έχουν φτιάξει, η κρυφή αλήθεια, ο κρυφός ψίθυρος αυτής της κοινωνίας. Αυτή άλλωστε ήταν και η κλασική κουβέντα που άκουγα για τους επόμενους 6 μήνες «μπράβο ρε κουμπάρε, επιτέλους βρέθηκε ένας τζαι είπεν τους την αλήθειαν». Οι νεοεθνικόφρονες ξέρουν - και ξέρουν γιατί ζουν και αυτοί στην Κύπρο στο κάτω-κάτω, ότι υπάρχει ένα λαϊκό αίσθημα για την Κυπριακή ταυτότητα. Κατά περιόδους το παραδέχονται και οι ίδιοι όταν αρχίζουν να κατηγορούν τους Κυπρίους ότι δεν ήθελαν την Μερραρχία το 64-67, ή ότι έκαναν Ελληνικές σημαίες στα συλλαλητήρια της δεκαετίας του 70 (βλ. Αλήθεια ιδιαίτερα τα άρθρα του Αλ. Κωνσταντινίδη). Αυτό όμως που φοβούνται είναι η ανοικτή έκφραση και η διατύπωση αυτών των απόψεων. Ετσι εφευρίσκουν διάφορες ταμπέλες (ανθέλληνες, νεοκύπριοι) με τις οποίες (όπως και ο κ. Καζαμίας) προσπαθούν να εξηγήσουν αυτό το συναίσθημα με βάση το ότι το προωθεί το κράτος. Είναι βέβαια γελοίο· οι δυο κύριοι μηχανισμοί του κυπριακού κράτους (ο στρατός και η εκπαίδευση) ελέγχονται (έμμεσα τώρα βέβαια) από το Ελληνικό κράτος και όλη η κρατική μηχανή είναι επανδρωμένη με τέως-ενωτικούς τομεάρχες της ΕΟΚΑ. Αν είναι κάτι που προωθεί το κυπριακό κράτος, με ιδιαίτερο φανατισμό μάλιστα, είναι τον ελληνικό εθνικισμό. Ένας περίπατος στα στρατόπεδα και τα σχολεία θα πείσει και τους κουφούς και τους στραβούς. Το θέμα είναι για πόσο καιρό ελπίζουν να αναβάλουν την Ιστορία οι νεοεθνικόφρονες - να εμποδίζουν αυτή την «εμπειρία χωρίς όνομα» (την Κυπριακή συνείδηση) να αρθρώσει το δικό της λόγο ελεύθερα. Και το χειρότερο για αυτούς είναι ότι φρόντισαν να μετατρέψουν το 1992 στο χρόνο που όλη η Κύπρος βρέθηκε πρόσωπο με πρόσωπο με τη δημόσια αντιπαράθεση ελληνοκεντρισμού και κυπροκεντρισμού. Μετά το Χωρίς Πλαίσια ακολούθησε η πρώτη δημόσια αντιπαράθεση για την αυτονομία του κυπριακού πανεπιστημίου, το οποίο οι νεοεθνικόφρονες κατηγορούσαν ότι προάγει την «κυπριακή συνείδηση». Και προς το τέλος του 92' ήρθε και η ώρα της γλωσσικής αντιπαράθεσης όταν οι νεοεθνικόφρονες εξαπέλυσαν επίθεση ενάντια στην κυπριακή διάλεκτο διότι «απειλεί τη νεοελληνική κοινή». Και οι Κύπριοι, όπως πάντα, «αμύνθηκαν ως Αιαντες της διαλέκτου τους» όπως παρατηρεί μόνιμα, με απογοήτευση ένας Ελληνοκεντρικός γλωσσολόγος.

Μπορεί οι «ιδεολόγοι της νεοεθνικοφροσύνης» στην Κύπρο να μην έχουν μνήμη, αλλά η Ιστορία έχει. Και η Ιστορική μνήμη πάντα επιστρέφει.

